

„Există suficient în lume
pentru nevoile omului, dar
nu și pentru lăcomia lui.”

Mahatma Gandhi

dr. Răzvan ȘERBU

Economia României între sustenabilitate, revoluția digitală și transformarea capitalului uman

Provocări, decalaje și oportunități

Romania is moving to 2027 with an economy that is close to stagnant and a budget that keeps tightening. Of the three great transitions discussed here, the digital, the green and the human capital, the gaps between us and the rest of Europe are becoming alarming. Renewable energy is the one area where we are doing reasonably well, but on artificial intelligence we are last in the Union, and the distance is growing; the cause is not infrastructure, but people's skills and the absorption capacity of companies. The human capital remains the most serious of all: too many young people are outside both education and work and all of this is the result of our own choices, not any pure accident.

Dan POPESCU

Istorie economică

Pe urmele greșelii
lui P. J. Proudhon

Încercarea de a răsturna lumea

- secvențe și crochiuri -

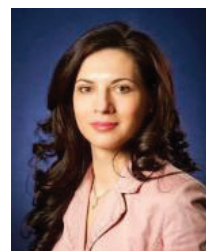

Paris, 1850

In the footsteps of P. J. Proudhon's mistake - The attempt to overturn the world

„Cel mai mare rău este deprinderea cu răul”.
Alexandru Vlahuță

4,5,6,7,8

dr. Renate BRATU

Educația financiară online practică de influencerii financiari

între decizie cu valoare adăugată și risc

This article examines the impact of financial influencers (FinFluencers) on public financial literacy, particularly in Romania and the European Union.

sursa FT Adviser

9,10

Virgil NICULA

Turismul de litoral - afectat de măsurile guvernamentale și locale

11,12,13, 14

According to the President of ANAT, Romania is the only country in Europe that attracts fewer foreign tourists today than it did during the communist era. In 1980, Romania welcomed more than 3.4 million foreign tourists. Today, after more than three decades of democracy and European integration, that number barely exceeds 2 million. This dramatic decline places Romania behind many of its neighboring countries in terms of attracting international visitors.

Dorel MORÂNDĂU **8**

Paradigmele
într-un sistem
conceptual
Strategiile de
negociere

Răzvan ȘERBU

urmare din pagina 1

Există mai multe discursuri care circulă în conferințe din Europa de Vest și care împart următorul deceniu în trei mari direcții: sustenabilitatea, revoluția digitală și transformarea capitalului uman. Ideea centrală pe care am dezvoltat-o în articolele recente este că cele trei nu se succed ci mai degrabă vin simultan, iar generația care a măsurat prosperitatea exclusiv în profit se întâlnește acum cu generații care cer ca la aceeași masă să stea oamenii, viitorul planetei și un tip nou de economie. Toate aceste discursuri trebuie tratate prin ochii publicului de pe diferitele niveluri și continente. De această dată încercăm să facem referire la economia noastră, și să vedem cum sunt ele tratate într-o economie de 19 milioane de locuitori care intră în 2026 cu o creștere prognozată de 0,1%, o inflație de aproape 9% și cea mai mică rată de adopție a inteligenței artificiale din Uniunea Europeană.

Vom porni expunerea cu cifra care doare cel mai mult, pentru că ea este și cea mai puțin discutată. În 2025, doar 5,2% din firmele românești cu cel puțin zece angajați foloseau vreo tehnologie de inteligență artificială, față de o medie europeană de 20%. Nu suntem ca de cele mai multe dați penultimii, ci suntem de această dată chiar ultimii. Iar partea neplăcută nu este nivelul, ci direcția. Direcția celor două tendințe, bazându-ne pe datele anuale, ne spune totul: România a mers de la 1,5% în 2023 la 3,1% în 2024 și la 5,2% în 2025, în timp ce media europeană a urcat de la 8,1% la 13,5% și apoi la 20%. Putem spune că în termeni procentuali creștem mai repede decât Uniunea chiar ne-am triplat în doi ani, dar pornim de la o bază atât de joasă distanța absolută de fapt se mărește în fiecare an: 6,5 puncte procentuale în 2023, 10,4 în 2024, 14,7 în 2025. Este atât de vizibil că în ciuda unui ritm mai bun de creștere aceasta va produce o rămânere în urmă mai mare, deci la ritmul actual, nu vorbim despre o convergență

întârziată, ci despre o divergență în curs. Ungaria a ajuns la 10,4%, Bulgaria la 8,6%, Polonia la 8,4%, toate la aproximativ dublul nostru, toate grupate strâns între ele și clar deasupra României, care rămâne singură pe ultima poziție. În economie, comparația cu vecinii contează mai mult decât cea cu țări îndepărtate cum ar fi Danemarca, pentru că vecinii au avut aceleași fonduri europene, aceleași forță de muncă relativ ieftină și cam aceași istorie industrială. Dacă ei sunt la dublul procentului nostru, explicația nu mai poate fi doar „suntem în estul Europei”.

În articolele anterioare am dezbătut însă și aspecte favorabile care plasează România pe locuri mai puțin rușinoase. În acest sens paradoxul devine evident când punem alături celelalte cifre. Acces la internet în gospodării este 95,5% în România, 94,8% media UE, deci suntem, tehnic, peste medie. Fibră optică ieftină, viteze excelente, o industrie IT care a generat în 2025 o cifră de afaceri de circa 23,6 miliarde de euro și care a devenit lider la exporturile de servicii, cu o pondere a industriei de software și servicii IT estimată de asociația de ramură la aproximativ 6,2% din PIB. Avem, deci rețeaua de internet

și avem inginerii: 207.900 de specialiști ICT în 2025, dintre care 27,8% femei, o proporție semnificativ mai bună decât media europeană de 19,5%. Ce nu avem este segmentul dintre această rețea de internet și ingineri: mai exact competența difuză a populației și capacitatea de absorbție a firmelor. Doar 31,8% dintre adulții între 16 și 74 de ani au competențe digitale cel puțin de bază, față de 60,4% în UE. Doar 45,5% din firmele mici și mijlocii ating un nivel măcar bazal de intensitate digitală, față de 72,1% media europeană. Ordinea acestor indicatori este, în sine, diagnosticul: la infrastructură suntem la egalitate cu Europa, la intensitatea digitală a firmelor la două treimi din nivelul european, la competențele populației la puțin peste jumătate, iar la utilizarea efectivă a inteligenței artificiale la un sfert. Cu cât ne apropiem de a folosi instrumentele moderne, cu atât decalajul se adâncește. Avem, altfel spus, o autostradă cu benzi de mare viteză și un parc auto în care jumătate din mașini sunt nefuncționale.

Aici discursul despre revoluția digitală se lovește de prima realitate românească. Ideea este că nu

avem nevoie de oameni care să facă doar lucruri repetitive, ci de patru lucruri practice făcute bine, și că marele câștig nu vine din automatizarea a 16% dintre ocupații, ci din progresul prin augmentare a 50% dintre ele, cu economii de timp de 20-40%. Pentru Germania sau Olanda, aceasta este o recomandare de optimizare. Pentru România, este o strategie de recuperare, și una neobișnuit de potrivită. O economie cu productivitate scăzută și cu deficit de forță de muncă calificată câștigă mult mai mult din augmentare decât una deja eficientă: acolo unde media europeană taie 20% din timpul unui proces bine organizat, aici se poate tăia mult mai mult dintr-un proces prost organizat. Augmentarea este, în termeni economici, un multiplicator care crește invers proporțional cu maturitatea organizațională. Este singurul indicator la care întârzierea noastră poate fi un avantaj.

Problema este că avantajul nu se activează singur. Contextul macro din 2026 este cel mai ostil pe care l-a avut România în ultimul deceniu, cu excepția pandemiei și mai mult decât atât mediul politic actual amână echilibrul necesar economiei cu o inconștiență sau dintr-o stupiditate gravă. Comisia

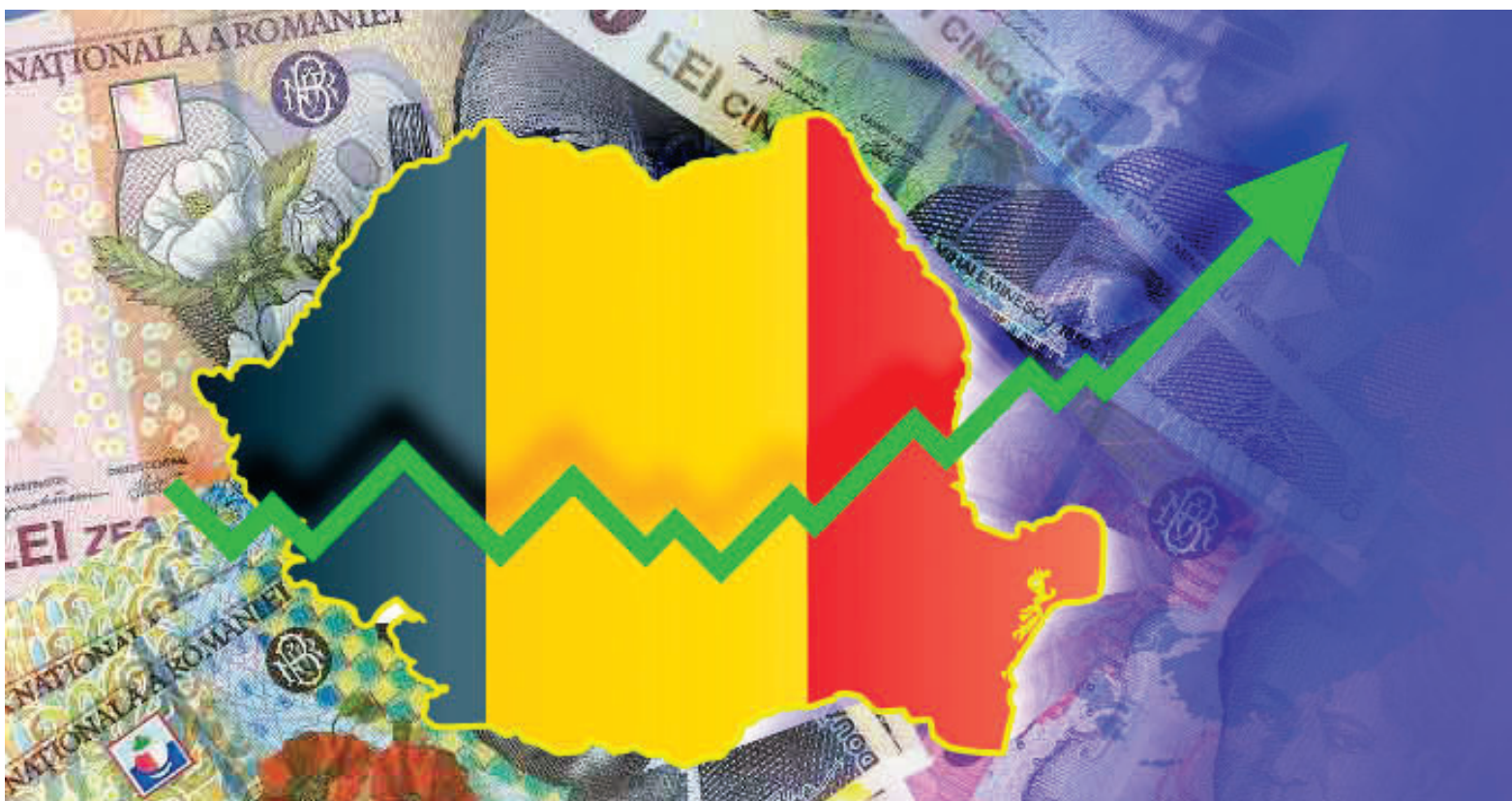
Europeană și-a redus drastic prognoza, la o creștere de doar 0,1% pentru acest an, cu o inflație în jurul a 7% și un deficit public care coboară lent, undeva spre 5,8% din PIB abia în 2027; Banca Mondială a mers și mai jos, la stagnare completă. Datele oferite de Eurostat confirmă ceea ce spuneam: deficitul a fost de 9,3% din PIB în 2024 și 7,9% în 2025, datoria publică a urcat de la 49,3% din PIB în 2023 la 59,3% în 2025, iar inflația anuală armonizată era în decembrie 2025 de 8,6%, de aproape patru ori media europeană de 2,3%. PIB-ul real pe locuitor este de 11.310 euro, adică 35,6% din media UE, în timp ce Polonia a ajuns la 51,8%.

Să nu mai vorbim despre cheltuielile de cercetare-dezvoltare care au fost ciuca bățăilor chiar de joc ale guvernelor care s-au perindat la conducere de 25 de ani și sunt azi la 0,46% din PIB, sub o cincime din nivelul european de 2,24% și la aproximativ o cincisprezecea parte din ținta de 3% asumată la nivel european. Într-un asemenea context, discursul „investiții în transformare” se lovește de un buget care se închide cu fiecare decizie politică greșită, în loc să se deschidă.

Și totuși, aici am putea găsi un argument decisiv. Consolidarea fiscală face automatizarea inevitabilă în sectorul public și augmentarea obligatorie în cel privat, pur și simplu pentru că nu mai există bani pentru „oameni care fac la fel”. Un stat care nu poate angaja va trebui să digitalizeze; o firmă care nu poate crește prețurile într-o economie stagnantă va trebui să crească productivitatea. Se pare că stagnarea, așa cum spun mai mulți economiști, s-ar putea să fie necesară. Dar această pauză este binevenită doar dacă în timpul ei se și schimbă ceva. Altfel va fi doar stagnarea dinaintea recesiunii.

Al doilea decalaj,

cel al sustenabilității, arată radical diferit iar acesta este lucrul cel mai contraintuitiv din acest articol. La energie regenerabilă în consumul de electricitate, România a fost în 2025 la 49,9%, exact la nivelul

mediei europene de 49,9%, cu Polonia la 32,5% și Ungaria la 28,3%. La ponderea regenerabililor în consumul final brut de energie: 25,6% față de 26,2% în UE, adică o diferență de mai puțin de un punct procentual. Nu suntem la nivelul mediei europene pentru că am făcut o tranziție energetică exemplară; suntem acolo pentru că avem hidrocentrale construite acum cincizeci de ani, un potențial eolian remarcabil în Dobrogea și o industrie grea care s-a prăbușit în anii '90, reducând consumul de referință. Este o performanță moștenită, nu construită. Dar în contabilitatea europeană moștenirea contează la fel de mult ca meritul, iar România intră în deceniul verde cu un capital de start pe care puține țări din regiune îl au. Se spune că „sustenabilitatea este noul profit”, iar aici afirmația nu este o aspirație morală: pentru o economie care importă energie scumpă și care a resimțit direct șocul energetic din 2025-2026, fiecare punct de regenerabil este o reducere de vulnerabilitate macroeconomică. Se pare că actualul președinte american prin intervențiile sale imprevizibile, a demonstrat lumii poate involuntar cât de riscant este să depinzi de petrol și gaz. și dacă Germania a resimțit-o la un nivel mai mare, România învață acum această lecție pe pielea propriilor întreprinzători dar și a populație prin facturi tot mai mari.

Majoritatea procentelor de care facem vorbire aici situează România pe locuri codașe. Singurul rând la care România stă deasupra Europei, este ponderea femeilor în forța de muncă din domeniul tehnologiei informației și comunicațiilor: 27,8% față de 19,5%. Concluzia acestui articol este că cele trei tranziții nu sunt, pentru noi, trei fronturi egale. Doar din perspectiva sustenabilității suntem destul de aproape de standarde și este necesar doar să nu regresăm. Pentru celelalte două direcții însă avem un decalaj destul de mare. De grija pentru dezvoltarea capitalului uman, a competențelor forței de muncă și ocupare ne despart aproximativ

zece puncte procentuale față de restul Europei, decalaj ce poate fi îndreptat prin politici de educație și ocupare. Iar de indicatorii europeni ai revoluției digitale avem un decalaj de trei ori mai mare, iar el este singurul care se adâncește pe măsură ce trece timpul.

În direcția dezvoltării capitalului uman a competențelor forței de muncă,

datele trendului sunt alarmante iar discuția publică din păcate foarte săracă. Rata șomajului total în România era de 6,1% în 2025 și este practic identică cu media UE de 6,0%. Dar în rândul tinerilor de 15 - 24 de ani șomajul este de 26,1%, față de 15,2% în UE, 13,9% în Ungaria, 13,1% în Bulgaria și 12,2% în Polonia; iar dintre tinerii de 15 - 29 de ani, 19,2% nu sunt nici în educație, nici în formare, nici în ocupare, față de 11,0% media europeană și 9,2% în Polonia.

Îngrijorătoare este tocmai această tendință care este în creștere: șomajul tinerilor a urcat de la 21,8% în 2023 la 26,1% în 2025. Cifra aceasta reprezintă, în esență, un raport despre transformarea capitalului uman scrisă în avans.

Un sfert dintre tinerii care intră acum pe piața muncii o fac într-un moment în care sarcinile de nivel de intrare, exact acelea pe care le făceau juniorii, în IT ca și în contabilitate, în traduceri ca și în suport clienți, iar acestea sunt primele candidate la augmentare cu ajutorul noilor tehnologii moderne. Acest articol își propune să tragă un semnal de alarmă să avertizez cu argumente pertinente, împotriva a ceea ce numește mai nou „capitulare cognitivă”: tentația de a lăsa mașina să gândească, cu rezultatul că devenim leneși și că putem sări etapele de învățare. Într-o economie occidentală, capitularea cognitivă prezintă un risc major asupra calității profesionale. Într-o economie cu 19,2% dintre tineri în afara oricărei forme de educație sau muncă, ea este aduce un risc de excludere permanentă, deoarece nu poți urca în lanțul valoric dacă nu ai fost niciodată pe prima treaptă.

Există aici și un semnal mai ambiguu care merită privit cu atenție. Numărul specialiștilor ICT din România a scăzut de la 221.800 în 2024 la 207.900 în 2025, aproape 14.000 de oameni mai puțin într-un singur an, într-o

industrie care în deceniul precedent creștea de trei ori mai repede decât economia. Nu putem stabili din aceste date dacă este vorba de procesul migrării, de retragerea facilităților fiscale pentru

IT, de încetinirea externalizării globale sau de primele efecte ale automatizării scrierii liniilor de cod, probabil din toate patru, în proporții pe care nimeni nu le-a măsurat încă. Dar coincidența dintre această scădere și explozia instrumentelor de generare de cod este prea evidentă pentru a fi ignorată, iar ea ne spune că România nu are timpul pe care crede că îl are. Modelul nostru de creștere din ultimii douăzeci de ani, furnizor de servicii tehnice competente la costuri sub cele occidentale, este exact modelul asupra căruia augmentarea apasă cel mai tare. Când un client din Vest poate obține de la un instrument automatizat ceea ce obținea de la o echipă de cinci juniori din Cluj sau Sibiu, avantajul de cost dispare, iar ceea ce rămâne de vândut sunt alte competențe de responsabilitate și adaptabilitate ale forței de muncă. Pentru România, aceasta nu este o observație filozofică, ci descrierea exactă a pierderii unui avantaj competitiv. Se pare că de acestea va depinde viitorul oricărei companii pentru că „unelte moderne” va avea toată lumea.

Dintre cele trei direcții expuse aici se pare că nu o vom conduce pe niciuna, însă cifrele prezentate (decalajul de 14,7 puncte la adopția inteligenței artificiale, cei 0,46% din PIB pentru cercetare și cei 19,2% dintre tineri în afara educației și a muncii) nu sunt fenomene întâmplătoare. Sunt rezultatele unor alegeri, iar alegerile se pot face altfel chiar și într-un an cu creștere de 0,1%, și spun că tocmai acum pentru că exact acum devine limpede că modelul vechi nu mai are ce să livreze.

Așadar dacă nu schimbăm nimic, va fi exact ce vedem în datele prezentate: o țară cu internet excelent, energie relativ curată, ingineri tot mai puțini și un sfert dintre tineri în afara „jocului”.

România se îndreaptă spre 2027 cu o economie aproape stagnantă și un buget care se restrânge din ce în ce mai mult. Din cele trei mari tranziții tratate aici: digitală, verde și a capitalului uman, decalajele față de Europa devin alarmante. Chiar dacă la energie regenerabilă stăm binișor. La inteligența artificială suntem ultimii din Uniune, iar distanța este în creștere, cauza nefiind infrastructura, ci abilitățile oamenilor și capacitatea firmelor. Cel mai grav rămâne situația capitalului uman: prea mulți tineri sunt în afara educației și a muncii, iar toate acestea trebuie să conștientizăm tot mai mult că sunt alegerile noastre, nu pura întâmplare.

Dan POPESCU

urmare din pagina 1

Pierre Joseph Proudhon se întreba pentru Franța, cu circa 160 de ani în urmă: „Care este numele tău revoluție de la 1848?” Și își răspundea: „Eu mă numesc (Revoluția de la 1848, n.n.) dreptul la muncă”. „Dar care este numele tău revoluție de la 1830?” Și tot el, anarhistul, analistul, gazetarul autodidact, de meserie tipograf, o meserie cultă, își răspundea: „Eu mă numesc (Revoluția de la 1830, n.n.) libertate”. Rareori consider că Proudhon a greșit atât de mult. Din răspunsurile pe care le-a dat la propriile interogații se înțelege - tot P.J.P. ne precizează - că până pe la 1830, în Franța, revendicările maselor erau cu precădere politice, în sensul unei mai mari libertăți de gândire și acțiune pentru toți, dar și pentru țară. Iar pentru 1848 și mai apoi, revendicările celor mulți vizau mai ales înlăturarea „nedreptăților economice”. Eronat, dacă avem în vedere revendicările țăranilor, încă de prin secolul XII - XIV, împotriva marilor seniori francezi, a marilor nobili care erau și au rămas până în 1789, anul Marii Revoluții, dar și după aceea, revendicări esențiale economice: o altă distribuție a proprietății, înlăturarea dependențelor feudale, a privilegiilor economice ale marilor proprietari și ale clerului, o plată mai bună a muncii țăranului, respect mai mult etc. Dar oare numai în Franța se formulau asemenea cerințe? Nici vorbă. În Principatele germane la fel, să ne amintim doar de Războiul Țărănesc german din 1524 - 1525, țăranii cerând reforma religioasă promovată de Martin Luther, un alt statut, înlăturarea unor corvezi apăsătoare pentru ei și în favoarea marilor prinți și proprietari, a clerului etc... În Principatele române se milita puternic pentru înlăturarea iobăgiei, pentru proprietatea țărănească, pentru drepturi egale ale românilor transilvăneni cu cele ale celorlalte trei națiuni - maghiari, sași, secui - din Ardeal etc., remarcându-se marea răscoală de la Bobâlna 1437, Războiul Țărănesc al lui Gheorghe Doja 1514, Răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan 1784 etc., până hăt târziu după 1907 și în preajma Primului Război Mondial. Într-un fel sau altul, țăranii au fost și vor deveni, în și mai mare măsură, prin luptă și eforturile lor, pilieri de bază ai statelor, un statut astăzi și mai înalt: țăranii fermieri purtând pe umerii lor nu doar povara asigurării de către ei, în cea mai mare parte, a hranei oamenilor, dar și obligația atât de complexă și modernă a protejării naturii. Merită întreaga noastră stimă. Din păcate, în România mai este mult până departe. Sunt arendator, știu destul de multe - și știm cu toții - despre puținul care se face oficial pentru încurajarea producătorilor autohtoni și despre cele multe care se fac, oficial sau nu, pentru pătrunderea pe piața noastră a unor producători străini, de la Ucraina până la America de Sud. Piața românească fiind aproape barată, prin fel de fel de mijloace, pentru producătorii români. Vom rămâne cu tot mai puțini dintre ei. Ceea ce este rău...

Pierre Joseph Proudhon

1. Să revenim, însă, la Proudhon. Când nu ar greși în afirmația sa? Eu cred că dacă spunea că revendicările de la 1848 și de mai apoi au purtat o puternică pecete socială fiind formulate astfel nu atât de țărani, ci mai ales de muncitori, o clasă în formare cu precădere în condițiile debuturilor revoluției industriale în Europa și în lume, nu ar fi greșit. Muncitori trăind, mai ales în acel timp de acumulare primitivă, sălbatică, a capitalului, în condiții mai mult decât mizere, în promiscuitate, pradă ușoară pentru epidemii și boli etc. Da, muncitori, pe ei trebuia să-i indice Proudhon în răspunsul la prima întrebare pe care și-a pus-o sieși. De la ei și de la Paris, îndeobște, va pomi pârjolul și se va extinde apoi în lume: din Mexic în Rusia, din Germania și Italia în Țările balcanice etc.

Foarte pe scurt, cum putem detalia câte ceva în acest sens, făcând o relativă distincție și între ce înțelegeau cei de mai demult, cei „vechi”, prin „libertate” - în fapt, libertăți politice - și ce înțelegeau cei de după, „modernii”, prin „libertate”, practic drepturi individuale, mai ales economice, dreptul la muncă etc.? Într-o asemenea direcție vom cita și din revista franceză „L'Histoire”, numărul din iunie 2021. Dar nu numai. Așadar, în 1848, la Londra, apare o cârtică - 28 pagini, format mic - intitulată „Manifestul Partidului Comunist”. Autorii, doi germani, Karl Marx și Friederich Engels, dar cu o mobilitate europeană remarcabilă: Germania, Anglia, Franța, Belgia etc. Volumașul pune ba-

zele a ceea ce s-a numit „comunismul științific”. Ideea de bază era **schimbarea lumii**: capitalismul, cu multe probleme, nu poate să facă să progreseze lumea, trebuie înlăturat și înlocuit cu comunismul, „o orânduire dreaptă și echitabilă”. În capitalism, muncitorii - la ei se făcea cu precădere referire - sunt exploatați și umiliți. Capitalistul le cumpăra forța de muncă, ei fiind lipsiți de alte mijloace. Forță de muncă care are, prin folosire, o utilitate (valoare de întrebuințare) mai mare decât propria ei utilitate inițială: ea acoperă valoarea forței de muncă - mijloacele necesare pentru traiul muncitorului - pe care capitalistul o acordă muncitorului sub formă de salariu, și o plusvaloare pe care capitalistul cumpărător al forței de muncă și-o însușește în mod gratuit. În timp, această plusvaloare sub formă de profit, cumulează. Astfel că investitorul - capitalistul - își amortizează capitalul investit inițial, vădind apoi un profit - forma transformată a plusvalorii - însușit repetat și gratuit de la muncitori, capitalistul, aflându-se și cu capitalul deja amortizat, realizând sume din ce în ce mai mari. Capitalistul are interesul să obțină un câștig cât mai mare, își intensifică exploatarea. Iar muncitorul este din ce în ce mai stors de energie. Ceea ce va duce fatal la revoluție, la ranversarea sistemului capitalist și înlocuirea lui cu comunismul. Așadar, proletari din toate țările, nedreptățiți din ce în ce mai mult, uniți-vă, să răsturnăm capitalismul de peste tot.

Cam acestea sunt - în mod extrem de sintetic - idei de bază ale „Manifestului...”, reluate apoi de Marx în cele 4 volume ale lucrării sale de căpătâi, „Capitalul”, primul volum apărut în timpul vieții sale, în 1867, pe tema structurilor economice, pe tema modurilor de producție, pe tema mecanismelor de creare a valorii și plusvalorii, cu un compendiu rezumativ de istorie a gândirii economice. Iar celelalte trei, postum. Două îngrijite de Engels: volumul 2 privind procesul de circulație a capitalului, în 1885, volumul 3 privind reproducția, în 1894. Volumul 4, „Teorii asupra plusvalorii”, apare între 1905-1910, sub îngrijirea lui Karl Kautski. Din această carte Marx și-a propus să răstoarne lumea. Au mai fost și multe alte lucrări ale acestor doi autori germani la bază - Marx, evreu „botezat”, Engels, evreu - apărute apoi. Lucrări de succes,

Karl Marx, Friedrich Engels

deseori de mare succes, traduse în mai toate limbile pământului. Dincolo de stilul lor, deseori greoi, alambicat, încurcat cu fel de fel de trimeri, cu analize și calcule etc., acestea investigau realități ca atare, speranțe și visuri izvorâte din realități apăsătoare în acea vreme pentru muncitorime și nu doar. Așa se explică răspândirea lor. Marx, dar și Engels, deloc lipsiți de calitate, dimpotrivă, au fost cercetători, analiști de seamă ai unor realități, cunoscători în detaliu ai literaturii universale de specialitate, cât și ai literaturii în general etc. Alături de „Pandecte” și alte câteva cărți, după unii „Capitalul” a fost considerat ca o operă de geniu, de mare valoare. Erau doi prieteni deosebiți, au stat multe zile împreună, au discutat, au analizat mereu, ceea ce le explică comuniunea aproape perfectă de idei dintre ei.

2. Sunt mari universități ale lumii unde se studiază în detaliu Karl Marx și Friederich Engels. Mari profesori de economie îi comentează cu studenții. S-au scris milioane de titluri, în mai toate statele de pe glob, care le interpretează scrisul. Nu le poți persifla cărțile - mai ales dacă nu ai citit nici măcar o pagină astfel, și sunt nu puțini în acest sens. Să spui că sunt doar „tâmpenii” sau „opere criminale”, nu reprezintă o opinie judicioasă, cu atât mai mult cu cât ele, continuate de Lenin, au transformat colosul Rusiei țariste „cu picioare de lut” și rămasă considerabil în urma Apusului, într-o mare putere a Globului, un stat care l-a înfrânt pe Hitler, care a ocupat mai toată Europa Centrală și de Est, și era să ocupe și din Apus dacă nu se făcea „împărțeala” de la Yalta și Potsdam. Comuniștii adepți ai lui Marx i-au adus mari daune lui Hitler în Franța, prin Rezistență, erau să câștige un „Război civil” în Spania, împotriva lui Caudillo Franco, au ocupat după război și prin „Eurocomunism” poziții parlamentare și guvernamentale, prezidențiale chiar, în Italia, în Franța, în Portugalia, chiar în Spania, nu și în Statele Unite. În primele state amintite, precum și în altele în aceeași situație, viața politică era bulversată, politicieni de seamă, personalități ale claselor avute colaboraseră din plin cu hitleriștii, viața era grea, era mizerie, erau penurii, sărăcie, șomaj, nu erau investiții. Promisiunile de mai bine cu sau fără acoperire erau exact ce trebuia pentru pansarea rănilor celor săraci. Așa că ideile comuniste aveau aderență. Când astfel de situații mizere sau componente ale lor se perpetuează, se perpetuează și succe-

sul gândirii amintite. Sunt nu puține argumente astfel.

3. Câteva cuvinte despre destinul teoriilor promovate de cei doi teoreticieni - Marx și Engels - și despre ce s-a reușit să se facă din ceea ce și-au propus. Așadar, suntem în 1850, în zona statelor și statulețelor germane. De mai mult timp, ziarul „Neue Rheinische Zeitung. Politisch Ökonomische Revue”, mai-octombrie 1850 publică pentru prima oară lucrarea lui **Fr. Engels**, „Războiul Țărănesc german”. Engels nu se referea doar la timpul în care s-a desfășurat acest război, 1524-1525, ci a examinat istoricul problemei țărănești, cum se înfățișa aceasta la începutul secolului XVI, de ce au pormit luptele, ce sperau țăranii, cum puteau fi evaluate unele perspective. O examinare „rotundă” a problemei țărănești germane, dar cu trimeri și asupra problemei țărănești în general. Țăranii voiau schimbări esențiale, revoluționare pentru epocă și nu doar.

Iar odată cu revoluțiile industriale, inclusiv în spațiul german, dominat, nu doar el, printre altele, de teoriile „Sistemului Național de Economie Politică” ale lui Friederich List (despre care am scris adesea), încep să se înfiripe revendicări ale proletariatului în formare, deja afirmat în Anglia. Se reia chestiunea - după ce fusese antamată de Marx și Engels în „Manifestul Partidului Comunist”, publicat cum am arătat, în 1848 la Londra, preluat imediat de Paris și disipat în numeroase țări ale lumii - oferindu-i lui Karl Marx posibilitatea de a investiga adânc în „Capitalul” asemenea probleme și de a formula revendicări economice și politice dintre cele mai însemnate ale proletariatului. Un proletariat deja în maturizare, cu cerința inoculată de a schimba sistemul economico-social nu doar pentru

Paris, Revoluția din 1830

Paris, Revoluția din 1848

sursa Wikipedia

universități, în domeniul dreptului, științelor, managementului, corespondent la Casa Albă și consultant în afaceri. Nici în „Șocul viitorului”, carte publicată în peste 50 de țări, și nici în alte lucrări de mare renume ale sale, - „Al treilea val” (1980), „Puterea în mișcare” (1990), „Război și Antirăzboi. Supraviețuirea în zorii secolului XXI” (1995) sau „Crearea unei noi civilizații” (în același an), mai toate traduse și în românește – Toffler nu pune accentul pe problemele sociale, ci, cu precădere, pe marile înnoiri, pe imensele modificări pe care le aduc noile tehnici și tehnologii în sfera societății, devalând o nouă lume ce se naște astfel și care înseamnă, firește, și alte ierarhii, dar și un alt social. Un mare savant care nu doar a constatat, ci a sesizat și examinat amplu nașterea unei noi societăți.

Pe urmă, mă gândesc la francezul cercetător și diplomat **Alain Peyrefitte**, cu a sa „*Quand la Chine s'éveillera, le monde tremblera*” (1973) vândută într-o primă fază în peste 1 milion de exemplare, referindu-mă doar la ediția franceză, în „Fayard”. A. Peyrefitte – unul dintre cei mai mari cunoscători ai lumii în problemele devenirii chinezești – circa 1/4, atunci și acum din populația lumii. Teza principală a lucrării, ținând seama de creșterea populației din China, este că aceasta se va impune în mod inexorabil restului lumii din momentul în care va accede la tehnologiile corespunzătoare. Mai spunea Peyrefitte că China de astăzi nu își dobândește un sens semnificativ decât dacă „o punem în relație” cu China

o țară sau alta, ci pentru toate statele. O veritabilă revoluție realizată „de către proletarii din toată lumea” ce trebuie să se unească și să ranverseze clasa capitaliștilor, tot din întreaga lume. Era un război economic al muncitorimii – bazat pe elemente esențiale de spoliere a muncitorilor de către patronii lor – contra capitaliștilor.

Iar în „Critica Programului de la Gotha”, lucrare scrisă de Karl Marx în 1875 ca o comunicare privată către conducerea Partidului Muncitoresc Social-Democrat German (publicată apoi în 1891), Marx oferă „un model de aplicare a comunismului științific la problemele practice din Germania”. „Critica” în sine a fost îndreptată împotriva proiectului de program al partidului unificat care urma să fie creat printr-o fuziune cu „Asociația Generală a Muncitorilor Germani” la un congres din orașul Gotha. Marx releva că programul făcea concesii semnificative și dăun-

toare „socialismului”, prin orientarea spre stat, idei ale lui Ferdinand Lasalle considerate oportuniste și insuficient revoluționare. Era vorba, însă, la Marx și Engels, de un viitor de esență teoretică și nicidecum de moarte și exterminări pentru patroni, capitaliști sau adversarii politici.

4. De ce ne-am referit astfel? Pentru a arăta că prin acest triptic de volume avem de-a-face cu un complex program revoluționar al lumii, bazat cu precădere pe atingerea unor ținte economice: naționalizări și dominația proprietății de stat în industrie și alte sectoare ale economiei, diversificarea activităților și creșterea productivității muncii prin calificări mai înalte și tehnologii adecvate și moderne, sporirea nivelului de trai etc. Avem, dar, de-a-face, cu o viziune globală în dimensiunile ei cantitative și calitative, Marx și Engels putând fi considerați, poate, primii globaliști

din lume. Zic „poate” deoarece o astfel de emblemă este revendicată pentru alții: autorii marilor descoperiri geografice, economiști precum Adam Smith sau David Ricardo, J. B. Say etc. Firește că li se poate acorda fără, însă, să contestăm și acordarea ei ca atare către germanii Marx și Engels.

5. Au fost și sunt nu puține lucrări, referindu-mă la lumea statelor dezvoltate, ale unor alți autori – chiar dacă nu de complexitatea examinărilor economico-sociale din „Capitalul” lui Marx – cu mare impact pe întreg globul. Mă gândesc, de pildă, la „Șocul viitorului”, carte apărută în 1970, tradusă și în românește, volum al marelui viitorolog și sociolog american **Alvin Toffler** (1928-2016). Toffler nu a fost doar vizionar de bibliotecă, ci și un important consultant al comunităților militare și de spionaj din lume, deopotrivă dobândind titluri prestigioase de la mari

Casa-muzeu a lui Karl Marx, Trier

sursa Tourist Information Trier

Statuia lui Karl Marx, Trier

¹Era, se pare, indicația de la conducerea din România, să fie traduse și publicate la noi lucrări valoroase americane, precum și din Europa de Vest, dar și să fie publicate lucrări românești ce abordau problematica respectivă. Iar editurile – Politică, Științifică, Academiei, Enciclopedică, Albatros etc. se conformau: succesul la public era asigurat. Învățam consultându-le. Se vedea în cei 15-20 de ani, de prin 1963-1964, până ceva după 1980, o veritabilă emulație. Să mai spun că, mai ales după 1961-1962, au văzut lumina tiparului lucrări de bază ale unor economiști români însemnați din a doua jumătate a secolului XIX și mai apoi: Dionisie Pop Marțian, Al. D. Xenopol, P.S. Aurelian, Ștefan Zeletin, I. N. Angelescu, remarcabilul Mihail Manoilescu, dar și Ion Ghica etc. Au publicat compendii de Istoria Gândirii Economice românești și universale, profesorii Ivanciu Nicolae Văleanu, Toader Ionescu pentru Transilvania, Vasile C. Nechita de la Iași, Vasile Iota, Dumitru Mureșan, Mircea Rozorea, ș.a. Profesorul Costin Murgescu, după volumul de excepție „David Ricardo. În Anglia revoluției industriale”, va semna lucrarea de referință în mai multe volume, „Mersul ideilor economice la români”. De asemenea, prof. Sultana Sută Sălăjan, un memorabil „Bălcescu”. Toate acestea, alături de realizări sub egida catedrei de Economie Politică de la ASE București, în perioada amintită dar și mai apoi. Vor apărea mai multe volume colective, originale, de Economie Politică, sub coordonarea și cu contribuții directe ale șefului de catedră, mult regretatul Nicolae N. Constantinescu. Nu era deloc puțin, abordându-se pe larg și judicios problema, până atunci „tabu”, a contradicțiilor în socialism, dar și statutul de mărfuri pentru mijloacele de producție (N.N. Constantinescu), problema salariului și a relațiilor sale cu piața muncii, cu productivitatea muncii, dar și cu consumul (Ilie Șimon), problema reproducției și a structurilor economice mai ales din perspectiva economiilor comparate (Mircea Coșa), probleme „delicate” de eficiență (C. Popescu), ș.a. S-au vădit de interes contribuțiile profesorului Tudorel Postolache (vezi și volumul „Schiță a unei critici a Economiei Politice” ș.a.). Ale profesorului atât de original Ionel Blaga (vezi, printre altele, lucrarea de referință „Industrializarea”). Remarc, deopotrivă, cărți și lucrări ale profesorilor Niță Dobrotă, Dumitru Ciucur, G. Marin, Ghiță Paul Tănase, N. S. Stănescu, A.D. Albu, Coralia Angelescu, ș.a. Au mai fost încă multe altele pe care doar dimensiunile limitate ale articolului mă împiedică să le citez. Nu fac un bilanț acum al catedrei din care am făcut parte ani și ani (inițial cat. de Ist. Gând. Ec.) în calitate de asociat (de multe ori, două norme), norma de bază am avut-o în presa centrală – economie, patru ani, pe urmă ca economist macrosintezist la Instituția centrală de planificare și apoi în cercetare la Institutul Central de Cercetări Economice. Dar nu pot să închei în acest sens fără să nu amintesc de catedrele de Economie Politică, de alte specializări deosebit de active atunci, și de la Universitățile din Cluj Napoca (profesorii Aurel Negucioiu, Toader Ionescu, Gh. Dițu, Gh. Postelnicu ș.a.), din București (Gh. Crețoiu, Viorel Cornescu, I. Bulborea), Iași (Mihai Todosea, Vasile C. Nechita), Timișoara (Gh. Talpoș), Craiova (I. Trăistaru) etc. Deopotrivă erau remarcabili prin realizările lor, mai mulți de la Institutul de Cercetări Economice: Costin Murgescu, Ionel Desmireanu, Gh. Dobre, Vasile Pilat, Sorica Sava, Iosif Anghel, T. Schatteles etc. Prezentau interes publicațiile economice „Probleme economice”: (Vasile Rausser, Maria D. Popescu, Nicoară Ionescu Stere Gioga, Lilian Crețu, Aurel Verniceanu, Ion Predoi), „Viața Economică”: (Gh. Dolgu, I. Olteanu, Gh. Crețoiu), pe urmă „Revista Economică” etc. Îmi cer scuze dacă în foarte succinta mea prezentare am omis – și am omis cu siguranță, era inevitabil – instituții și nume. Au mai fost: remarcabilul demograf profesor Vladimir Trebici, profesorii Eugen Prahoveanu și Lazăr Costinel de la Politehnica București, profesorul Nicolae Belli, de la „Agronomie”, etc. Mă opresc aici. Firește, nu erau valori egale, dar nu fac ierarhii, mulți nu mai sunt. Deopotrivă, eram atunci nu puțini tineri stimulați de noul curs al economiei și politicii românești – certificat, printre altele, de vizitele în România ale președinților americani, a lui De Gaulle etc., de aprecierile superlative ale acestora privind economia românească. Era greu dar cam așa „s-a urcat” dealul. Marx era „depărțitor”, se apropiuau Keynes, Galbraith, Manoilescu sau Fr. Perroux. A durat câțiva ani buni. Oricum m-a bucurat citarea producțiilor mele, tânăr absolvent de ASE București – („Economie Generală – Economie Politică”) - în 1966, în mai multe din volumele și studiile amintite (N.N. Constantinescu, Tudorel Postolache, I.N. Văleanu, I. Blaga, Vasile C. Nechita, V. Trebici, Sorica Sava, Toader Ionescu, profesorul de Finanțe Gh. Bistriceanu, profesorul de Economie Agrară Oprea Parpală, profesorul Dan Grindea etc.

de ieri, cei de astăzi (1973) beneficiind de o ameliorare substanțială a nivelului lor de viață. Într-o urmare a acestei cărți – „La Chine s'est éveillée”, Peyrefitte continuă să rămână fascinat de extraordinara amplificare de putere ce se vădește în China, atestat pe deplin de către realitățile noastre.

Am putea cita lucrări din trecut ale unor excepționali savanți. De pildă, anglo-scoțianul **Adam Smith** cu a sa veritabilă „Biblie” a dezvoltării libere, „*Avuția Națiunilor, cercetare asupra naturii și cauzelor ei*”, 1776, Londra. Sau bancherul și economistul englez **David Ricardo**, și el reprezentant al Școlii clasice de gândire economică, cu „*Principles of Political Economy and Taxation*”, 1817, Londra, pesimist, însă, în viziunile sale asupra dezvoltării, față de Adam Smith, considerat optimistul ireductibil. Mai pot aminti pe marele cercetător canadiano-american, **John Kenneth Galbraith** (1908 – 2006), cu lucrările sale privind „*Educația perfectă*” și „*Statul providențial*”, combătând amenințarea inflației și a acumulării excesive într-o perioadă de penurie și raționalizare, stabilizând prin măsurile preconizate prețurile, salariile și chirile, o bună perioadă, în economia americană. Dar nu înainte de maestrul său, imensul britanic **John Maynard Keynes**, cu a sa „*economie keynesiană*”, „părintele” macroeconomiei, printre altele, investigând amplu și ciclurile economice. Keynes formulează un model fezabil al dezvoltării economice, optimizând „ocupația”, rezultat al acțiunii pozitive declanșate de stat asupra investițiilor și consumului. Chiar și astăzi nu prea ne dăm seama de importanța și semnificațiile ideilor sale. Volumul lui de căpătâi este „*Teoria generală a ocupării forței de muncă, a dobânzii și a banilor*”, Londra, 1936, tradusă în românește de către fostul meu coleg de la Institutul Central de Cercetări Economice, Ludovic Stroja (Egger). Și celelalte lucrări au fost traduse în românește. Nu putem încheia însă această suprasuccintă citare de nume fără amintirea americanului **Milton Friedman**, părintele monetarismului și al unor libere inițiative menite să descătușeze economia strânsă în menghina unor legiuri sugrumătoare, articolele sale din reviste le aveam la îndemână, dar cărțile mai târziu. Și mai sunt atâtea de spus. Lumea capitalistă nici nu a început și nici nu se sfârșește o dată cu Marx și Engels.¹

6. Să revin. Teoria, concepțiile germanilor amintiți – Marx și Engels – nu au reușit să răstoarne ordinea din țările capitaliste dezvoltate și din lume (mă refer astfel și la statele dominate economic și, implicit, politic). Dar au bulversat-o, pentru o bună perioadă, în modul cel mai sensibil și spectaculos, dar și tragic. Printre altele, n-au răsturnat -o deoarece au fost puși în acțiune o serie de „antidoți” de valoare, cu mare putere de penetrare și influențare. Teoria lui Marx și Engels are nu puține elemente verosimile. De

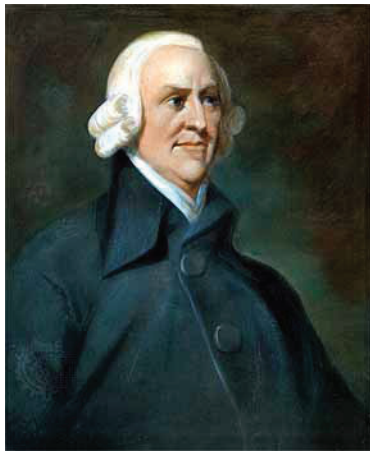
continuare în pagina 6

Dan POPESCU

urmare din pagina 5

pildă, sunt rațional explicate valoarea și valoarea de întrebuințare a forței de muncă, capacitatea acesteia ca valoare de întrebuințare de a produce o valoare mai mare decât propria ei valoare. Este judicios examinat mecanismul „exploatării capitaliste” și intensificării acestei exploatări prin dorința – firească – a capitalistului de a obține o plusvaloare tot mai mare. Ceea ce, având în vedere și presiunea pe piața muncii a celor ce doresc să se angajeze, generează o pauperizare în creștere a nu puține categorii de muncitori, obligați de dorința lor de a trăi și în lipsa altor posibilități, să accepte salarii minime și un regim de muncă prelungit. Nu doar în perioada de debut și apoi de amplificare a revoluției industriale s-au petrecut procese de acest fel, ci și mai pe urmă. Ele se petrec și astăzi și nu doar în țări subdezvoltate care se caracterizează prin acumulări sălbătice de capital, prin lipsa unor locuri de muncă calificate cu presiuni asupra pieței muncii, deseori, din salariile obținute, o serie întreagă de segmente muncitorești aproape că nu pot supraviețui: practic, salariul, de multe ori, nu le permite să trăiască cât de cât. Ei acumulând mizerie, locuințe insalubre, promiscuitate, boli, organisme fragile supuse epidemiilor, o speranță de viață redusă etc. Cu atât mai mult asemenea fenomene erau puternic vizibile la începutul revoluției industriale, când Marx își concepea și scria „Capitalul”, erau vizibile în Anglia, în stăruțele germane, în Franța etc., generând proteste și revolte mai toate soldate cu violențe și represii. Sunt greu de combătut Marx, dar și Engels în lucrările sale, în analiza acestor realități de atunci și ceva mai de pe urmă, atât de triste.

Iar, cum spuneam, dacă ne îndepărtăm de metropole și ne apropiem de fostele colonii, de un fel sau altul, chiar cu independența politică cucerită, și acum fenomenele respective sunt, menționăm, foarte vizibile, traiul pauper te impresionează, oameni mulți mor de tineri... Oricum, sunt greu de citit, deoarece te sensibilizează, și greu de uitat, paginile astfel din volumul 1 al „Capitalului” – privind munca copiilor în fabrici și în mine, a femeilor gravide care aproape că nașteau acolo, analize în Anglia și Germania cu semnificații dramatice. Dar, „plec” de la Marx și merg la „Germinal”, același lucru, sau la volumul boierului român **Radu Rosetti**, „Pentru ce s-au răsculat țărani”, același lucru. Bogați și ultrabogați, săraci și ultrasăraci. Clasa de mijloc aproape că nu exista. În schimb, „profitorii” ca atare duceau un trai îmbelșugat, luxos, erau, de multe ori, „cumpărați” de cei mai puternici ca ei și în dauna evidenței a unor interese naționale și sociale. Vezi și **Vintilă Corbul**, „Dinastia Sunderland Beauclair”. Sigur, propaganda își îndeplinea rolul, dar nu putea ascunde, escamota realitățile. Și nici acum nu poate, printre altele, urmări ale colonialismului sunt dramatice.

Adam Smith

David Ricardo

7. În teoria reproducției, în teorii asupra plusvalorii, în compendii privind evoluția gândirii economice din volumul 1 al „Capitalului”, în examinarea circulației mărfurilor, a producției, aflăm alte numeroase elemente de analiză, iar studierea lor, precum cele amintite, ne oferă repere însemnate în examinarea realităților din trecut, de acum și a perspectivei. Este dificil să fie contestate. De altfel, tocmai îndreptarea lor, de către factori politici și sociali responsabili privind interesele economice ca un tot, și nu exacerbând pe cele de o parte sau alta, au permis evoluțiile meritorii, deosebite, excepționale chiar, ale unor societăți până astăzi și, desigur, și pentru viitor. Fiecare parte a dobândit un arsenal de mijloace pe care, piața, finalmente, le echilibrează. Vom mai reveni astfel. Vezi, de exemplu experiența remarcabilă a „cuplului” francez Jacques Chirac – Lionel Jospin.

Dar unde consider că doctrina lui Marx prezintă puncte slabe, vulnerabilități dintre cele mai însemnate? Iată, printre altele în contestarea dreptului capitaliștilor de a-și însuși profitul afacerii ca atare, când Marx se „apropie” periculos de Proudhon ce afirma „La propriété c'est le vol”, referindu-se însă, Proudhon, nu la proprietate ca atare, ci la însușirea uzufructului acesteia. Să vedem.

Marele Adam Smith – supranumit în mod eronat „economistul perioadei manufacturiere”, doar pentru faptul că și-a elaborat teoria în timpul manufacturier, când, el, de fapt, s-a referit, previzionând, la un sistem capitalist de economie, promova, printre altele, formula „trinitară” a factorilor de producție

și a recompenselor primite pentru acești factori. Anume, munca, pământul, capitalul sunt factorii clasici, fundamentali de producție – lor și se adaugă și alții în timpurile moderne –, iar recompensele pentru factorii respectivi sunt salarii, pentru muncă, rentă, pentru pământ, și profitul pentru capital. Karl Marx preia această formulă de factori de producție – vezi și lucrarea lui **Lenin** „Trei izvoare și trei părți constitutive ale marxismului”, 1913. În speță, teza valorii muncă și factorii de producție de la Adam Smith, de altfel Economia Politică a lui Smith și D. Ricardo, unele teze ale socialiștilor utopici, filozofia dialectică a lui Hegel, dar și materialismul lui Foerbach. Când vine însă vorba de recompensa capitalului, îi contestă acestuia profitul, mai ales după amortizarea capitalului investit prin plusvaloarea acumulată. Așadar, muncitorul muncește iar pentru asta primește salariu, pe când capitalistul își însușește gratuit plusvaloarea produsă de muncitor, în virtutea dreptului său de proprietate asupra capitalului. Desigur, managerul, ca urmare a eforturilor sale, sperând că nu duce firma la faliment, primește și el salariu. La relația pământ – rentă nu ne referim în rândurile de față.

Am sentimentul că avem aici de-a face cu o eroare esențială. Mai întâi, unde s-ar angaja muncitorul dacă capitalistul nu ar investi banii săi pentru a porni o afacere? Nicăieri nu s-ar angaja, deci capitalistul este acela care îi oferă posibilitatea muncitorului de a primi salariu. În al doilea rând, el, capitalistul, investind, nu-și riscă oare banii? Și acest risc nu merită un venit? Cum să nu. Deci capitalistul,

printre altele, justifică primirea profitului, în fapt, a plusvalorii transformate, prin faptul că pune în slujba altora capitalul său – ceea ce oricum trebuie recompensat, precum și prin faptul că riscă, făcând astfel. Că plusvaloarea rezultă și din forța colectivă a muncii – un muncitor nu poate ridica 150 kg, dar o echipă de 2-3 muncitori, da (vezi teoria lui J.B. Say) – nu contestă în nici un fel dreptul capitalistului de a obține profit. Iar în timpul modern, capitalistul riscă și mai mult, piața capitalului fiind globalizată alături de piața forței de muncă. Aici, dar, opiniez că Marx s-a precipitat – desigur, grăbit să formuleze teoria care să răstoarne lumea capitalistă și să arate că capitalistul își însușește gratuit munca muncitorului. Deci să-i luăm această proprietate asupra capitalului, să-l naționalizăm, difuzându-i virtual capitalul colectivului ca atare, la toți cei care lucrează. Evident, am formulat o schemă ultrasimplistă, lucrurile sunt ceva mai complicate. Dar cam așa se vădesc în mare situațiile în discuție.

8. Ceea ce nu cred că trebuie să ne facă să-i contestăm lui Marx părțile bune, amintite aici succint, ale teoriei sale, elementele care-l ridică într-un fel sau altul, în rândul unor cercetători de frunte. și pe el și pe Engels. Oricum, vremurile terorii și exterminărilor care s-au vădit în Rusia imediat după Revoluția din Octombrie, precum și mai apoi, cu, printre altele, arestarea capitaliștilor ce nu aquiesau la noua putere proletară, condamnarea lor etc. Vremurile terorii și exterminărilor economice și politice care s-au vădit în țările central și est-europene după Al Doilea Război Mondial în implementarea aici a tipului sovietic de economie – vremuri soldate cu milioane de morți ale unor nevinovați, cu chinurile lor și ale familiilor lor în interogatorii inchișitoriale, cu înfometarea, o vreme, a populației, noul tip de economie având sincope dintre cele mai dure și nerevenindu-și, cât de cât, decât prin reafirmarea – chiar dacă timidă – a personalității individului, pe orice nivel ar fi el, în producție, în activități – nu pot fi puse în contul lui Marx, în criteriile și acțiunile solicitate de

el. Făcând astfel ajungem la concluzia total eronată, că și regimul „colectivist” la extrem al lui Pol-Pot din Cambogia – când a fost acesta – se datorează ideilor marxiste. Ceea ce evident că nu este real. Să luăm de la cei doi economiști cărturari germani – Marx și Engels – ceea ce ne-au lăsat bun utilizabil. Și să lăsăm de-o parte erorile, exagerările celor doi însușiți cu precădere de dictaturi mai mult sau mai puțin „ale proletariului”.

■ ■ ■ ■ ■

9. Tocmai în acest sens s-au apărut și se apără societățile de după Marx. O muncitorime parteneră cu patronatul, cu calificare înaltă și remunerată corespunzător. Sindicate bine constituite și care îi apără interesele. Aici aflăm, în mare măsură, clasa medie, clasa mijlocie, care reprezintă osatura societăților moderne. Lucrători salariați sunt acum, pe lângă cei de tradiție, specialiști în inteligență artificială, inginerii și specialiștii în electronică și informatică, economiștii de micro și macrosinteză, fizicienii, chimiștii și biologii de talie care „păstoresc” ecologia, protecția mediului etc. Sunt cei ca ei și alții ca ei, exploatați de patroni, cei mai mulți de aceleași meserii și care lucrează și ei? Care, vezi bine, „își însușesc gratis o mare parte din munca lor”? Nici vorbă! De multe ori se petrec lucrurile invers: ei, lucrătorii, sunt cei care pun condițiile. Piața muncii poate acționa și în acest sens. Astfel s-au prevenit, se previn, în timp, mișcări de stradă și revolte, demonstrații, violențe în țările vest europene, în Statele Unite și nu doar. Așa este realitatea.

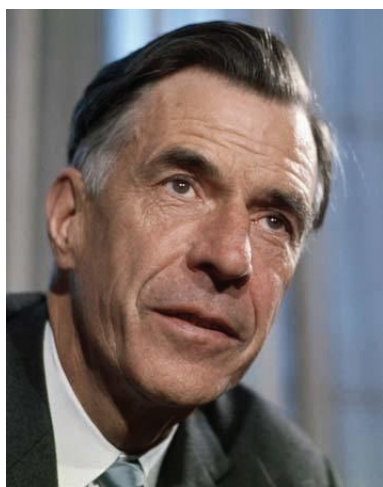
Dacă însă ignoranți și neaveniți ajung, prin varii mijloace, inclusiv neajunsuri legislative, la funcții publice, la banii publici sau privați și îi cheltuie aiurea, în avantajul propriu, dacă păgubesc astfel o mulțime de oameni, o întreagă țară, putem discuta... Tabloul în timp și spațiu al lumii nu este doar în alb și negru. Sunt nuanțe și nuanțe. Avem, oricum, exemplele grăitoare ale unor economii și țări care au progresat tocmai prin acumularea de capital și inițiativă, acțiuni sprijinite politic în mod judicios din perspectiva interesului național, social, european, a progresului uman. După cum avem și exemple tocmai invers. Desigur, sunt pozitive și pe termen lung, nu dictaturile – cele „ale proletariului” sau ale altora, cât de spectaculoase ar părea – ci mai ales democrațiile. Fără democrații, fără globalizarea și a democrației, am putea avea doar un nou imperialism. Lumea este încă rău alcătuită, cu multă populație sub limita de supraviețuire, însă în acest sens acționează nu doar „presiunea” unor factori externi. Situația ar putea fi – și trebuie să fie – ameliorată și prin conducere națională înțeleaptă. Prin situarea acestora nu pentru îmbogățiri personale abracadabrante din banul public și în dauna banului public, ci pentru competiție, legi corecte, respectarea socialului, în fapt situarea de partea bună a istoriei. Aceasta este partea bună a istoriei.

■ ■ ■ ■ ■

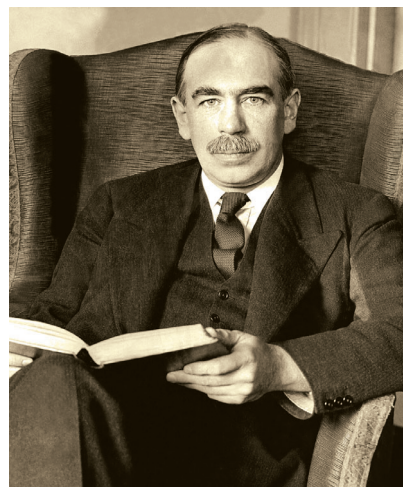
10. Mai este o problemă. O pro-

București, 1965

John Kenneth Galbraith, Alvin Toffler

John Maynard Keynes, Milton Friedman

blemă pe care eu o consider foarte importantă. Marx, cu toate studiile sale realmente strălucite, nu a avut niciodată un serviciu ordonat. În tinerețe s-a căsătorit cu o bogată și minunată domnișoară din înalta aristocrație germană – Jenny von Westfallen, care i-a adus o zestre remarcabilă. O parte din viață a trăit-o doar studiind și scriind în condițiile în care consuma dota respectivă. Când s-au terminat banii, tot nu a căutat un loc de muncă ca prin salariu să-și poată întreține soția și cei șapte copii – trei rămași mai mult în viață –, ci a plecat în Anglia, la Londra, unde Engels avea o fabrică din al cărui profit a început să trăiască și Marx – tot studiind și scriind și fără alte venituri. Așa, Marx a purces la „răsturnarea lumii” doar din ce reieșea din cărți, neavând la bază și concluzii și ale propriilor experiențe. Mult prea puțin. Dacă ar fi muncit, dacă ar fi pus „osul la treabă”, dacă ar fi pus banii de-o parte, dacă cu aceștia ar fi cumpărat acțiuni sau o întreprindere ajungând și el patron, și-ar fi dat singur seama și de „deliciile”, dar mai ales de „supliciile” meseriei de patron: semnezi dispoziții de încasare, dar semnezi și numeroase dispoziții de plată. Cu siguranță că nu i-ar mai fi exclus pe aceștia de la profit. Putem desprinde și astfel de concluzii cu privire la justetea unor considerații promovate de Marx. De bună seamă, și de Engels...

11. Alte precizări, considerații, gânduri. Cuvântul poate cel mai scump oamenilor după „sănătate”, a fost și este „**libertate**”. În mare, aceasta însemnând o gândire fără constrângeri de un tip sau altul, o acțiune, decizii personale la voia fiecăruia fără a dăuna altora. Însemnând posibilitatea de mișcare pe piețele economice etc. Nu dictatură internă sau externă, ci democrație, posibilitatea exprimării

în competiție a voinței și posibilităților fiecăruia. Posibilitatea pentru fiecare de a-și practica cultul, religia, în condițiile în care astfel nu se preconizează distrugerea, exterminarea unor țări și popoare, a unor grupuri sau indivizi ce cred altfel decât tine. Sigur că situația este relativ complicată mai ales în ce privește alegerea unui moment inițial sau inițiativ: de unde a pornit libertatea, este vorba și de libertatea celui puternic într-un fel sau altul de a-i impune celui mai slab decât el, de „libertatea” de a-l „înghiți” pe cel slab etc.? Ne gândim, la un anume iluminism care a permis și permite afirmarea personalității umane și nu împilarea ei.

Cum s-au vădit etapele astfel (vezi și „L'Histoire”)? De exemplu, în vremea unei Europe cu dominatori și dominați – un timp destul de îndelungat și care, din păcate, se pare că nu s-a sfârșit încă, chiar dacă formele și formulele sunt avansate cu grijă, cu un întreg aparat în „subteran”, „libertatea” exprima esențial, exprimă voința popoarelor supuse aspirând la suveranitate. Astfel s-a petrecut în Grecia câțiva ani înainte de 1830. Pe urmă strigătul a fost lansat în Polonia de astăzi inclusă atunci într-o altă formațiune statală. Apoi în Italia împotriva Papei și Austriei, în Belgia împotriva Regatului Unit al țărilor de Jos etc. Pe urmă în România împotriva suzeranității turcești dar și a dualismului Austro-Ungar (Transilvania) etc. Încet-încet imperiile de un fel sau altul se cutremurau, se destrămau, se prăbușeau. Primul Război Mondial marcând însemnat și efectiv în acest sens.

12. A venit rândul, după aceea, imperiilor coloniale, cel de Al Doilea Război Mondial și anii imediați de după pecetluind destrămarea și prăbușirea lor: vezi cazul Marii Britanii, al Franței, Belgiei, Portugaliei etc., foste metropole. Când

vorbești de libertate nu ai cum să te gândești doar la teritoriul tău, în avantajul tău și să menții, prin războaie, voit nimicitoare, în stare de dependență pe alții... Că nu puține din noile state nu au reușit în intențiile lor pozitive, având conduceri preocupate mai cu seamă de propriile lor interese individuale, și că, astfel, visul multor localnici este acum să emigreze din sărăcie și mizerie, în fostele metropole, pe care le privesc ca pe „găina cu ouă de aur”, este la fel de adevărat. La recentul Campionat Mondial de Fotbal, unde oare erau născuți numeroși jucători reprezentând astăzi state independente dar altădată foste colonii, tineri viguroși și inteligenți? Păi, tocmai în fostele metropole. Iar viitorul va trebui să se pronunțe și astfel. La fel s-a prăbușit în 1988-1989 și mai apoi URSS-ul, chiar dacă situațiile au fost întrucâtva diferite.

Problema în prezent este dacă rămân ca atare imperiile economice, de atunci și de acum, care impun mai cu sila, mai subtil altora ce să facă în avantajul cu precădere al vechilor sau mai noilor „metropole”. Un răspuns este dificil de avansat, relațiile sunt mult mai subtile, sunt respectate, deseori, și anumite interese ale statelor mai mici, uneori chiar ele se străduie să se afilieze astfel. Vom vedea... Desigur, nu mă refer la uniunile de state constituite, realizate prin voința liber exprimată a fiecărei țări componente. În lumea de acum și de mâine, vrei – nu vrei, o lume globală, nu ai cum trăi altfel. Rămâne oricum, ca un element de vitalitate în acest sens, respectul reciproc între țări, stimularea și acțiunea spre împlinirea intereselor fiecărui stat component.

■■■■■

13. Dar să revin. Ajungem la o altă formă de înțelegere a „libertății”, cea a celor ce sunt angajați, muncesc, primesc salariu. Am mai afirmat-o: revoluțiile din 1830, din Franța, Belgia, Italia ș.a., au fost naționale și liberale. Izbucnind, însă, într-un moment – câțiva ani – de criză economică, ce expunea și mai mult muncitorii la șomaj, le amplifică mizeria traiului, mai mulți intelectuali le-au adăugat revendicări economice. Și muncitorii care trăiau mizer se gândeau, voiau „libertate”. Și „travaiorii” din Anglia și nu doar, care se împotriveau promovării mașinismului, percepând în mașini un mare inamic, un „balaur” ce le „înghițe” locurile de muncă, lăsându-i șomeri, pradă unei mizerii și mai mari – vezi „mișcarea Carthistă” – la fel, și ei doreau „libertatea”. Sigur că mulți dintre cei bogați, care duceau un trai îmbelșugat, locuiau în palate și case somptuoase etc., doreau oricum, „libertate”. Dar cei săraci? Dar atunci când, chiar muncind, având o slujbă, puteau muri de foame? Liber să ce, liber să mori? O doreau și ei, firește, dar mizeri, nu prea aveau ce face cu ea...

Este o experiență tristă din care nu puține țări au învățat câte ceva. Pozitiv, de pildă România, în 1916, cu reforma agrară promisă de Regele Ferdinand și marele om politic liberal Ionel Brătianu, solda-

ților din tranșee – majoritatea țărani, care nu aveau pământ, pământ pentru care să lupte. Ei realizează reforma până în unele din cele mai mici detalii între 1918 – 1921, moșierii aquiescând la pierderea unei mari părți din proprietățile lor, iar țărani fiind împroprietăriți. Și în România, și alte țări, traiul țăranimii, al celor pauperi etc., s-a îmbunătățit prin reforme, prin luptă sindicală, prin așezarea „socialului” de către politicieni pe un loc însemnat printre prioritățile politice. Era nevoie de o economie compatibilă cu munca și cu demnitatea muncii. Se cerea tot mai mult, nu doar libertate politică, dar și libertatea economiei, a comerțului și a industriei, iar, în baza resurselor create astfel, îmbunătățirea traiului celor săraci. Marx crescuse mult în importanță. Mai ales după Revoluția din 1917, din Rusia, Lenin îi secolunda gândirea făcând mereu apel la ea. Dar, prin evoluțiile exterminatorii, o asemenea importanță începea să se diminueze. Detalii? Sigur, rămânea, erau partide și oameni ce ațâțau focul, dar... Marx își pierdea din soclu, cădeau și materiale din statuie. Revoluțiile sociale moderne, când au triumfat, au avut succes tocmai prin intrarea și afirmarea proletariatului în revoluție. Or, dacă proletariatul de un fel sau altul, cu o compoziție mergând spre oamenii cu studii și inteligență multă, devenea, în tot mai mare măsură, clasă de mijloc, structura de bază a unei societăți ce vădea tot mai multe perspective, era firesc ca ridicările sociale să diminueze astfel, să dobândească alte direcții. Nu prea mai aveau orizont. Vezi exemplul Statelor Unite unde comunismul nu a putut prinde rădăcini de tipul celor din Europa de Vest. Marele patron Henry Ford, ce producea în interbelic, în firmele sale, tot al cincilea automobil din lume, și care, în plină criză economică din 1929 – 1933, în loc să scadă creștea salariile muncitorilor săi, cu profit și pentru el, era tocmai „Marx pe invers” al vremurilor sale. Vădindu-se o pildă pentru toate cele arătate. Dar au fost mult mai mulți.

■■■■■

14. ... A venit Al Doilea Război Mondial și s-a petrecut ceea ce s-a petrecut, inclusiv țările din Europa Centrală și de Est în sfera de interese sovietice și modificarea întregului lor mod de viață și existență, de producție, consum, cultural etc., o bună perioadă urmând aidoma modelul sovietic. „Dictatura proletariatului”, dar stăpânii ca atare ai societăților respective erau doar cei cu funcții

înalte de partid, slujbașii fideli ai URSS-ului. Pe urmă, vremuri mai bune dar încă unele constrângeri, pușcării, sinergia socialismului respectiv era deja consumată. Dezechilibre, diminuări de producții, de consum, scăderi abrupte ale nivelului de trai. Destrămarea, apoi a URSS-ului „Perestroika” lui Gorbaciov fiind prea slabă pentru a îndrepta situația – și prăbușirea întregului sistem socialist construit cu am menționat. Trecerea finalmente, printr-un proces complex de tranziție, la economia de piață, statele foste socialiste membre ale Uniunii Europene și NATO, problemele ivite în condițiile scăderii abrupte a producțiilor și îmbogățirii a nu puțini manageri și conducători politici de un fel sau altul, cu precădere din banii publici, muncitorimea săracă și lipsită de ocupații în statele de baștină căutându-și refugiu, prin emigrație, în statele europene dezvoltate etc. „Marx” când sus, când jos. De multe ori promisiunile către muncitori nu au fost împlinite. Și câte și mai câte. Rămân totuși perene, ca obiective, din păcate uneori mai mult declarate decât aplicate, dezvoltarea economică, dezvoltarea industriei, disciplina industrială, creșterea productivității, eficiența, deși conducători ignoranți (sau rău intenționați astfel) negau și neagă în acest sens. Tehnologiile explodează iar lumea se schimbă. Cine nu ține pasul rămâne accelerat în urmă și anevoie cu posibilități de revenire.

Nu abordăm, mai mult, în rândurile de față, asemenea probleme. Ținem, însă, să subliniem ca una din efigiile Franței, celebra „**Marianne**”, realizată de marele pictor francez romantic revoluționar **Eugene Delacroix** i-a adus autorului ei înființata de Napoleon Bonaparte „Legiunea de Onoare”, în 1831. Dar cum este această „libertate conducând poporul”, „Marianne” pe monezi, medalii, decorații etc.? Pe acestea n-o prea vezi bine astfel. O vezi însă bine pe pânza lui Delacroix, pe reproduceri. Este o femeie cu pieptul aproape dezgolit, cu perisor la subraț, cu ceva sudoare care se scurge pe față și pe gât. Nu este o doamnă aleasă, o doamnă „de vitrină”, simandicoasă, pensată și pomădată. O vezi ca o femeie muncitoare, din Franța profundă, o femeie puternică cu nu puține griji și copii acasă. O femeie ce are grija zilei de mâine și luptă. Chiar dacă necăjită, îi observi privirea: lucidă, hotărâtă, revoluționară, neaplecă, sperând

continuare în pagina 8

Regele Ferdinand, Ionel Brătianu

Dan POPESCU

urmă din pagina 7

la mai bine... Picturile artistului român **Gh. Tătărescu**, pe tema „**România modernă**”, cu femei tot puternice, hotărâte și care se aseamănă cu „**Marianne**” – „**Liber-tatea conducând poporul**” – a lui Delacroix, relevă și ele o asemenea percepție. O epocă și dorința pentru viitor, ca și pentru România, munca socialmente necesară, cerută de piață, să reprezinte un simbol al prosperității și progresului. Împlinim noi oare îndemnul pentru posteritate al marelui pictor român? Să apreciem fiecare...

■■■■■

15. Karl Marx s-a născut în 5 mai 1818 la Trier – Treve, poate cel mai latin oraș al Germaniei. A murit în 14 martie 1883, la Londra, unde se afla găzduit de Engels. A murit la masa de lucru, l-a doborât o insuficiență pulmonară. Mai avea, cu siguranță, multe de spus, de scris, poate de revizuit. Consider că ne rămâne, printre altele, lucru peren, esențial de la el: munca în calitate de creatoare de valori. Până la urmă, într-un fel sau altul, în majoritatea cazurilor, capitalul tot de muncă a fost, este creat. Îl putem moșteni, îl putem obține prin speculație (ca să nu zic, speculă), îl putem obține de la natură etc., dar el înseamnă finalmente, muncă acumulată. și se impune valorificat în modul cel mai bun cu putință: în folosul celor ce îl dețin, dar și în folosul celor ce își desfășoară activitatea, acțiunile, pe baza lui. Să reținem, dar, ceea ce spunea marele nostru **Caragiale**, personalitate cu certă vocație europeană și universală, dar puțin valorificat în acest sens: „*Opiniile sunt libere, nu și obligatorii*”...

P.S. Dacă vom lua în calcul sutele și sutele de salarii compensatorii primite din bani publici, de către conducerile unor bănci internaționale în faliment, în vremuri de criză. Dacă vom lua în calcul câștigurile conducerilor din „supra-naționale” care-și repatriază în țara de baștină banii obținuți în România, declarând „profit zero” la imense cifre de afaceri neimpozabile. Dacă vom lua în calcul marile venituri ale politicienilor care fac legi la umbra cărora realizează propria îmbogățire, dar și îmbogățirea altora implicați în gestionarea banului public. Dacă vom lua în calcul maniera în care se impozitează munca la noi, mult prin comparație cu impozitarea capitalului. Dacă vom lua în calcul o justiție „legată la ochi” nu atât pentru a împărți în mod echitabil dreptatea, ci de multe ori pentru ai

București, Academia de Studii Economice

NN Constantinescu, Ivanciu Nicolae Văleanu, Tudorel Postolache

favoriza pe îmbogățirii penali amânându-le „termenele” din procese la „calendele grecești”, până la prescrieri, și mai sunt – esti parcă tentat să acorzi unele circumstanțe atenuante lui Marx pentru erorile menționate.

Și încă. Cine va plăti imensele împrumuturi externe ale țării, pe care, pentru a putea supraviețui în lipsa producției naționale, le facem la nivel de aproape 900 – 1000 de euro pe secundă (la finele lunii mai, a.c., datoria noastră externă era de aproape 240 mld. euro și tot crește...)? Și ce se face cu banii? Cine le vor rambursa? Noi le rambursăm, cei care cât de cât, suntem, dar mai ales cei care vin și vor veni. În loc să fie toate acestea întrebări esențiale pe care trebuie să și le pună cei care ne conduc și să răspundă la ele, chestiunile sunt ocolite cu obstinație. Parcă asemenea conducători, de la mare la mic, și de la mic la mare, ar trăi în altă țară unde, mai mereu, „curge laptele și

mierea”, iar viitorul se vedește cât se poate de roz. Sigur, după exemplele Statelor Unite, Franței, Germaniei, Italiei, al altor țări din

U.E. și nu doar; să ne ajutăm și pe noi. Conceptele de la noi în formă modernă, salutare, de independență energetică, securi-

REFLECȚII

Paradigmele într-un sistem conceptual

Fizica cuantică arată că paradigmele care sunt construite aidoma jocului de puzzle, în care orice descoperire își are locul bine definit într-un sistem conceptual, nu mai sunt în consens cu noile cercetări! Paradigmele ca oglindă a realității sociale au fost deja depășite (vezi P. Berger și T. Luckmann în linia lui A. Schutz)!

Dorel Morândău, PhD – Reflecții... vol 1.116

Strategiile de negociere

Nu întâmplător strategiile de negociere pun în prim plan crearea sentimentului de **încredere**: astfel costurile negocierii scad!

Dorel Morândău, PhD – Reflecții... vol 1.117

tate alimentară, creșterea productivității muncii sociale, etc., cam din anii 1960 provin... Apoi, au mai declinat. După 1989 însă, pe fondul penibil al cupoanelor de privatizare, privatizărilor cu „dedicație”, închiderii firmelor, emigrării masive a tineretului nemulțumit, etc., au fost lăsate total de izbeliște. Și vedem ce a ieșit. Să sperăm, totuși, că va fi bine. **Mihai Eminescu** spunea: „Toate popoarele sunt setoase de viață proprie”. Prin ceea ce facem, vom face, cred că se poate confirma și acest gând al genialului nostru poet.

...Este o competiție, luptă acerbă în lume, pentru resurse, producții, piețe de desfacere, influențe etc. Tehnologiile evoluează vertiginos. Se investește imens. Nu poți rămâne afară. Însă, din varii motive, nu poți pretinde la locuri din față. Dar undeva în plutonul din față cred că se poate. Trebuie să fii cu un „cuvânt” ascultat, echilibrat, eficient. Suntem astfel, dar în acest sens consider că avem încă mult de lucru...

Euroeconomia XXI

Comitetul editorial

Dan POPESCU

Redactor șef coordonator

Nicolae EȘANU

Paula COTARCEA,
secretar general
de redacție

Consiliul științific

Prof. dr. Dan POPESCU

Prof. dr. Lucian BELAȘCU

Acad. prof. univ. dr.

habilitat DHC Grigore

BELOSTECINIC,

Republica Moldova

Conf. dr. Vasile BRĂȚIAN

Paula COTARCEA

Prof. dr. Viorel

CORNESCU

Prof. dr. Partenie

DUMBRAVĂ

Conf. dr. Nicolae EȘANU

Prof. dr. Alexandra

HOROBEȚ

Prof. dr. Eugen

IORDĂNESCU

Conf. dr. Paul LUCIAN

Prof. dr. Silvia

MĂRGINEAN

Conf. dr. Virgil NICULA

Prof. dr. Iacob

Petru PÂNTEA

Lector dr. Dan-Alexandru

POPESCU

Conf. dr. Raluca SAVA

Conf. dr. Eduard STOICA

Prof. dr. Răzvan ȘERBU

Prof. dr. Cristina

TĂNĂSESCU

editori

GRUPUL DE PRESĂ ȘI

EDITURĂ „CONTINENT” SRL

CAMERA DE COMERȚ,

INDUSTRIE ȘI AGRICULTURĂ

A JUDEȚULUI SIBIU

ISSN 1841-0707

Tel. 0742.483813,

e-mail contisib@yahoo.com

Articolele apărute în revistă exprimă punctele de vedere ale autorilor, care pot fi diferite de cele ale redacției.

Costin Murgescu

Renate BRATU
 urmare din pagina 1

While FinFluencers leverage infotainment to democratize financial education for younger audiences, research reveals significant risks associated with engagement-driven algorithms, uncertified advice, and speculative behavior. Empirical studies show that low-skilled or misleading content often dominates social media visibility, steering followers toward high-risk products and underperforming financial decisions. Consequently, regulatory bodies like IOSCO, ESMA, and the European Parliament are implementing stricter frameworks to enforce transparency and ethical standards. Ultimately, the paper emphasizes the necessity of critical investor evaluation and institutional collaboration to foster a secure digital financial ecosystem.

FinFluencers (Influencerii Financiari) sunt persoane care realizează materiale educaționale sau de dezvoltare personală privind diverse teme financiare. Astfel de materiale includ ghiduri de management al bugetului personal, idei investiționale, sfaturi pentru gestionarea cheltuielilor sau oportunități de economisire. Literatura de specialitate caracterizează influencerii financiari în funcție de tipul și promovarea produselor financiare (în scopul obținerii de profit), de modul în care aceștia reușesc să atragă atenția publicului asupra diverselor oportunități investiționale și/sau de modul în care își împărtășesc experiențele personale în relație cu valorile monetare (European Parliament, 2026).

La nivelul Uniunii Europene, în urma unei cercetări din 2023, s-a constatat că doar 18% dintre cetățenii Uniunii au un nivel ridicat de educație financiară, existând diferențe semnificative între regiuni și țări. În cazul României, suntem în continuare țara cu cel mai redus nivel mediu de educație financiară. Deși încă din anul 2008 instituții precum Banca Națională a României, Ministerul Educației, Autoritatea de Supraveghere Financiară, Asociația Română a Băncilor, bănci comerciale și unități de învățământ au implementat numeroase proiecte care au ca obiectiv creșterea nivelului de educație financiară, rezultatele concretizate în cunoștințe și comportamente

financiare sunt încă la un nivel scăzut.

Conform Global Findex 2025, în România 71,3% dintre adulți dețin un cont bancar și 49,3% reușesc să economisească, în timp ce aproape 40% din populație nu are constituit un fond de urgență pentru cheltuieli neprevăzute (EUROSTAT, 2025), iar participarea la instrumente de protecție și acumulare pe termen lung rămâne foarte redusă. Activele din asigurări reprezintă 1,3% din PIB, existând circa 1,08 milioane de participanți la pensiile facultative și doar 139.700 de conturi active de investiții la brokeri la jumătatea anului 2025 (ASF, 2023–2026). De asemenea, datele naționale arată o creștere cu 61% în cinci ani a numărului de debitori cu restanțe de peste 30 de zile, în paralel cu o rată a creditelor neperformante a populației de doar 2,9% în sectorul bancar, ceea ce indică o vulnerabilitate mare în segmentele cu acces la credit scump nebankar, acordat de diverse instituții financiare nebankare (IFN-uri) (BNR, 2026).

Cu toate acestea, indicatorii comportamentali și financiari privind nivelul de educație financiară identificați pentru România trebuie evaluați cu atenție: aceștia nu reflectă doar efectele unui nivel redus de educație, ci impun și analizarea comportamentului financiar prin perspectiva resurselor financiare disponibile pentru acționarea în direcția unui management eficient și multiplicativ, de tip portofoliu. Într-un context în care evoluția veniturilor este frecvent inferioară creșterii gradului de eroziune a capitalului - ratei inflației, inegalităților de bunăstare, precum și factorilor cu influență directă și indirectă asupra prețurilor (alimente, locuință, servicii, educație, combustibili etc.), este dificil să adopți decizii financiare de multiplicare în acord cu deciziile de supraviețuire.

În acest context, este nevoie de o accelerare a procesului de educație financiară care să reducă inegalitățile de bunăstare, să crească valoarea și diversitatea deținerilor de active reale și financiare, să contribuie la dezvoltarea de proiecte cu valoare adăugată pentru comunitate și mediul social și, desigur, să sprijine creșterea performanțelor economice ale țării. De aceea, influencerii financiari pot juca rolul de accelerator, începând

de la vârsta de 15 ani – prag considerat legitim pentru accesul la platformele sociale în majoritatea națiunilor. Acești creatori de conținut financiar pot compensa lipsa de alfabetizare financiară și costurile ridicate ale consultanței financiare tradiționale, oferind informații accesibile prin formate de tip *infotainment* (educație prin divertisment). Chiar dacă literatura de specialitate îi poziționează la intersecția dintre experți în educație financiară și promotori ai marketingului online pentru servicii financiare, în general, influencerii financiari își propun să democratizeze accesul la informații și să contribuie activ la creșterea nivelului de educație financiară existent pe piață, mai ales pentru generațiile tinere.

Conform unei cercetări asupra pieței DACH (Germania, Austria și Elveția), au fost identificați și analizați 373 de influenceri financiari relevanți. Profilul influencerului financiar mediu din zona cercetată este cel al unui bărbat de aproximativ 36 de ani, care deține o diplomă universitară în studii economice/afaceri și locuiește în Germania. Aceștia sunt investitori activi, alocând o parte importantă din venitul net (între 20% și 50%) pentru investiții pe termen lung (ETF-uri, fonduri de acțiuni) cu niveluri diferite de risc. Acești specialiști sunt bine educați și alocă un timp considerabil cercetării și creării de conținut, majoritatea începându-și activitatea în perioada pandemiei de COVID-19. Cele mai critice elemente pentru succesul unui influencer financiar sunt credibilitatea, autenticitatea și

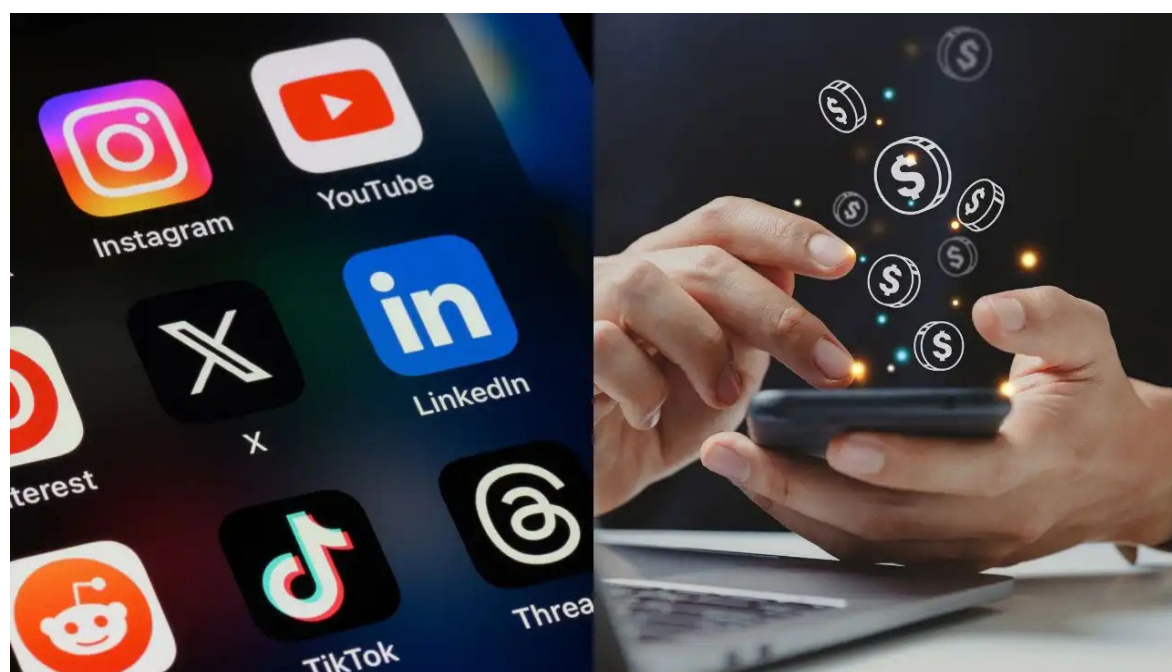
personalitatea. Studiul identifică și o vulnerabilitate a acestei activități, și anume că influencerii financiari pot stimula comportamentul speculativ al urmăritorilor (Mölders, M., Bock, L., Barrantes, E., & Zülch, H., 2025).

Un alt studiu bazat pe o metodologie complexă (analiză de Big Data – 72 de milioane de tweet-uri de pe platforma StockTwits furnizate de Bloomberg, 36 de milioane de știri, date privind randamentele acțiunilor de la CRSP etc., modelare statistică avansată și analiză critică a teoriei economice) a clasificat influencerii financiari în trei categorii distincte: cei abilitați (*skilled*, reprezentând 28%), cei neabilitați (*unskilled*, 17%) și cei antiabilitați (*antiskilled*, într-o proporție dominantă de 55%). De asemenea, autorii au creat un model teoretic pentru a explica de ce influencerii financiari *antiskilled* pot deveni mai populari decât cei *skilled*. Modelul are în vedere dinamica interacțiunii (*engagement*), vizibilitatea și modul în care consumatorii își formează convingerile. Pe baza acestui model, cercetătorii au simulat diverse intervenții de politici (creșterea vizibilității conturilor de calitate sau limitarea/penalizarea conturilor de slabă calitate) pentru a testa posibile corecții pe piața informațiilor financiare. Rezultatele indică faptul că majoritatea influencerilor financiari de pe rețelele sociale nu oferă sfaturi valoroase, existând o discrepanță semnificativă între popularitatea acestora și abilitatea lor reală de a anticipa evoluția pieței. Deoarece influencerii financiari cu performanțe slabe domină vizibilitatea, „înțelepciunea mulțimii” (*wisdom of the crowd*) este afectată, ceea ce determină rețelele sociale să multiplice sfaturi false și opinii părtinitoare, conducând la o alocare ineficientă a capitalului investitorilor. Se arată, totodată, că lipsa de abilitate este persistentă în timp, deoarece persoanele din categoriile *unskilled* și *antiskilled* reușesc să mențină un nivel ridicat de *engagement* cu publicul lor. Ca urmare, autorii studiului recomandă măsuri de corectare a acestor influențe prin implementarea unor sisteme de verificare și certificare a calității conținutului, metode de creștere a vizibilității influencerilor pe baza performanțelor reale (nu doar pe baza numărului de postări) și penalizarea sau reducerea

vizibilității conținutului de slabă calitate (Kakhbod, A., Kazempour, S., Livdan, D., & Schürhoff, N., 2025).

O echipă de cercetători din Germania a realizat o analiză empirică privind rolul pe care influencerii financiari îl pot avea în modelarea sentimentului mulțimii (urmăritorilor) pe platformele de social media. Aceștia au analizat circa 80 de milioane de postări pe o perioadă de un an (ianuarie 2022 – ianuarie 2023), urmărind referințele la două tipuri de active financiare: criptomonedele (Bitcoin, Ethereum, Solana, Binance Coin) și acțiunile (Tesla, GameStop, Netflix și Amyris). Rezultatele au confirmat faptul că influencerii financiari au o influență semnificativă în modelarea deciziilor colective pe platformele de social media financiare. Astfel, o schimbare pozitivă în sentimentul influencerilor financiari generează o creștere imediată a sentimentului mulțimii, efectul cel mai puternic fiind după 2-3 zile, însă reciproca nu este valabilă. De asemenea, atitudinea influencerilor variază semnificativ în funcție de tipul de activ, efectul fiind mult mai intens și persistent în cazul criptomonedelor, pe când în cazul acțiunilor relația este mai slabă sau nesemnificativă din punct de vedere statistic. În plus, în episoadele de incertitudine economică generalizată, influencerii financiari devin mai relevanți pentru consumatori, investitorii ajungând să ignore propriile analize și să se bazeze mai mult pe semnalele externe oferite de aceștia. În ceea ce privește performanțele activelor financiare, s-a constatat că majorările de preț preced de obicei un sentiment mai pozitiv în ziua următoare, ceea ce arată că influencerii creează tendințe și reacționează rapid la mișcările pieței (Haase, F., Rath, O., Krauß, J., & Schoder, D., 2026).

Mai mult, unele studii scot în evidență un paradox în preferințele utilizatorilor. Deși declarativ majoritatea investitorilor preferă sfaturi neutre din punct de vedere al genului, utilizatorii online tind să favorizeze și să acorde o mai mare încredere conținutului postat de influenceri de același gen, cel mai probabil datorită alinierii dintre roluri și comportamente internalizate (stiluri de comunicare, retorică, subiecte de interes, percepția riscului și a volatilității sau atitudinea

Renate BRATU

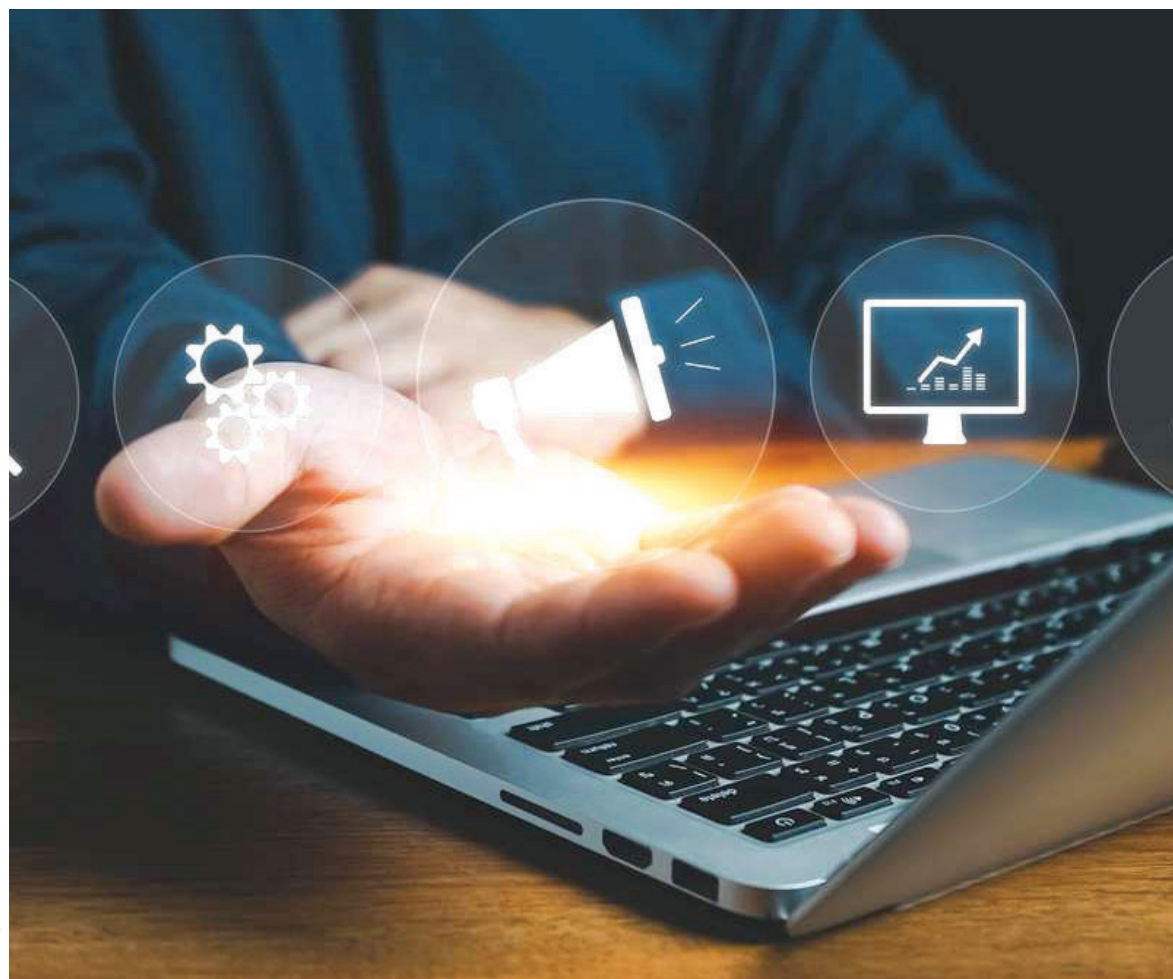
urmare din pagina 9

față de estetică și vizual) (Ben-Shmuel, A. T., Hayes, A., & Drach, V., 2024).

În luna mai 2025, Organizația Internațională a Comisiilor de Valori Mobiliare (IOSCO) a publicat Raportul privind activitatea influencerilor financiari (*FinFluencers – Final Report, May 2025*), analizând impactul tot mai mare al acestora asupra deciziilor luate de investitori de retail și identificând totodată riscurile majore, precum promovarea unor produse complexe și lipsa transparenței privind conflictele de interese. Principalele categorii de riscuri identificate includ lipsa licențierii și a calificării necesare pentru a oferi sfaturi financiare, precum și apariția fraudelor și a escrocheriilor, de la cursuri de formare inexistente și abonamente la newslettere de slabă calitate, până la platforme de tranzacționare ilegale sau direcționarea investitorilor către firme false. De asemenea, este semnalată promovarea unor produse neadecvate sau cu risc ridicat, cum ar fi cryptoactivele, tranzacționarea Forex sau contractele pentru diferență (CFD-uri), care promet profituri nerealiste și pot determina investitorii începători să investească mai mult decât își permit să piardă. La acestea se adaugă conținutul eronat sau de slabă calitate cauzat de lipsa de experiență, conflictele de interese nedeclarate, cum ar fi obținerea de compensații pentru atragerea de noi clienți, precum și manipularea pieței prin creșterea artificială a prețului unui activ deținut de influencer (cunoscută sub numele de *pump-and-dump*). Nu în ultimul rând, este menționată promovarea de către celebrități fără pregătire financiară a unor produse de investiții cu risc ridicat, utilizându-se uneori chiar tehnici de dezinformare bazate pe identitate furată (*deepfake*). Astfel, IOSCO evidențiază dificultățile de supraveghere cauzate de faptul că mulți influenceri operează fără licențe profesionale sau în afara cadrelor de reglementare tradiționale. Raportul propune un set de bune practici menite să consolideze protecția investitorilor prin claritate

legislativă, monitorizare digitală sporită și inițiative educaționale ținute. De asemenea, raportul oferă recomandări practice pentru urmăritori, subliniind necesitatea verificării acreditărilor și a realizării de cercetări independente înainte de a urma sfaturi financiare online, precum și importanța unei cooperări internaționale pentru a combate fraudele transfrontaliere și pentru a asigura un ecosistem financiar rezilient (IOSCO, 2025). În plus, unele studii evidențiază faptul că algoritmiile platformelor de social media promovează în principal latura de divertisment a postărilor și mai puțin calitatea informațiilor, ceea ce poate distra atenția consumatorilor către elementele vizual-auditive în defavoarea analizei riscurilor economice. Cu alte cuvinte, se urmărește captarea gândirii rapide și evitarea activării gândirii analitice (mai lentă și mai riguroasă) (Kahneman, D., *Thinking, Fast and Slow*, 2011). Având în vedere dinamica acestui ecosistem financiar modern, instituțiile financiare tradiționale sunt îndemnate să colaboreze cu noile medii digitale pentru a asigura un echilibru între educația financiară și protecția consumatorilor (World Economic Forum, 2024).

În același timp, în prima jumătate a anului 2026, deputații europeni au decis stabilirea unor standarde minime pentru exercitarea acestor tipuri de activități (de exemplu, comunicări financiare pe rețelele de socializare), astfel încât să fie evitate și/sau diminuate practicile agresive de marketing și fraudă online, dar mai ales pentru a menține încrederea în programele de educație financiară. Ca urmare, conform procedurii elaborate de Comitetul pentru Afaceri Economice și Monetare, platformele de educație financiară online trebuie să ofere publicului informații clare și transparente care să evidențieze riscurile asociate instrumentelor financiare complexe sau cu risc ridicat, să promoveze canale educaționale vizibile și relevante și să semnalizeze transparent conținutul care poate încuraja dezvoltarea schemelor piramidale sau a altor practici potențial înșelătoare ce vizează persoane cu un nivel redus de educație financiară. De

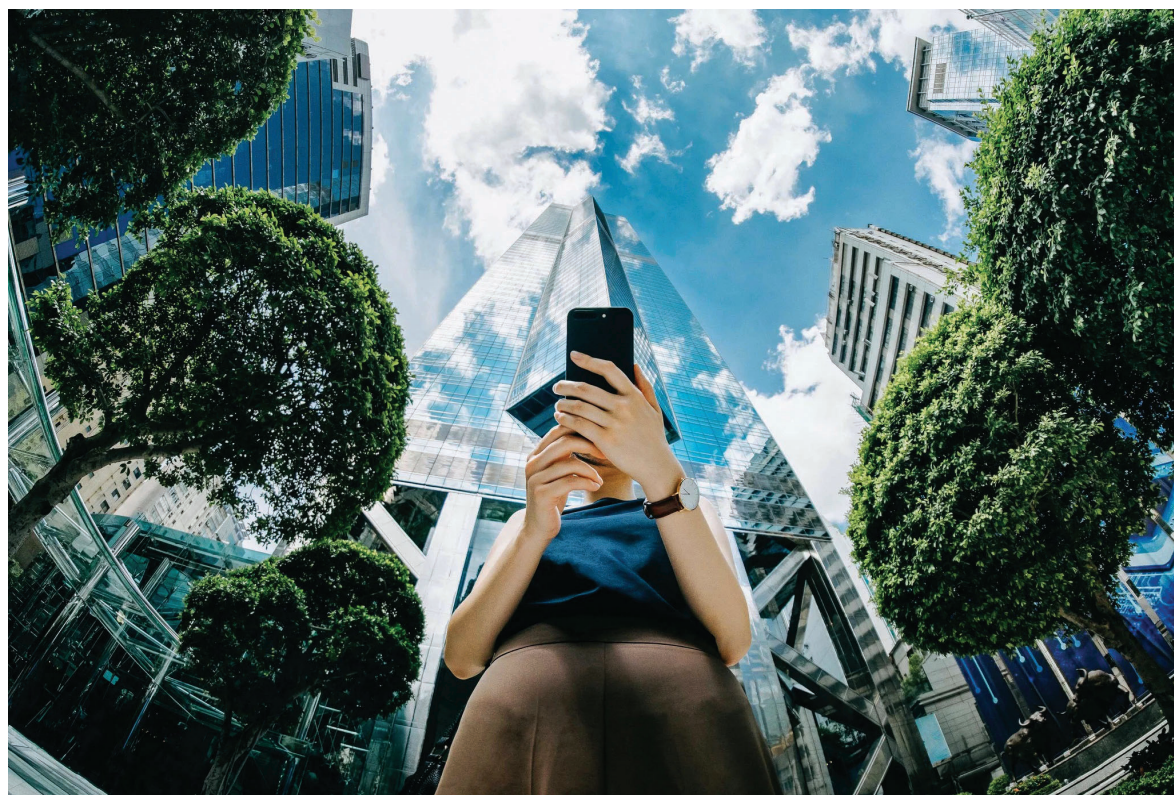
asemenea, procedura are în vedere inițierea unor programe de formare pentru influencerii financiari, astfel încât aceștia să respecte reglementările legale aplicabile, să adere la standardele etice și la obligațiile de transparență și publicare (European Parliament, 2025). În mod similar, Autoritatea Europeană pentru Valori Mobiliare și Piețe (ESMA), împreună cu Autoritatea de Supraveghere Financiară (ASF) din România, au publicat un ghid pentru publicarea responsabilă de conținut financiar de către influenceri (ESMA, 2026).

Conform sondajului privind platformele de social media din 2025, realizat la nivelul UE (Eurobarometru Flash), peste o treime dintre respondenții europeni (37%) indică faptul că urmăresc influenceri sau creatori de conținut pe rețelele sociale. În rândul tinerilor (15–24 de ani), procentul crește la 74%. Dintre respondenții care urmăresc influenceri sau creatori de conținut, 39% urmăresc recenzii și 38% urmăresc comentarii pe teme sociale și politice de actualitate. Cele mai ridicate procente se înregistrează în Malta și Cipru, unde jumătate dintre

respondenți indică faptul că urmăresc influenceri sau creatori de conținut. Conținutul de tip ghid practic (tutorial) s-a numărat, cu 38%, printre cele mai apreciate tipuri de conținut.

Pentru România, rezultatele sondajului indică faptul că 38% dintre respondenți accesează de mai multe ori pe zi surse digitale non-tradiționale (platforme social media, canale video/streaming, bloguri, portaluri de știri online etc.), în timp ce 26% le accesează o singură dată pe zi. La întrebarea privind sursele de informare folosite pentru a obține informații despre afaceri sociale (inclusiv financiare) și politici actuale, cele mai frecvente răspunsuri plasează pe primul loc televiziunea (72%), urmată de motoarele de căutare de tip Google Search sau Bing (52%), platformele de social media precum Instagram, TikTok, X sau Facebook (48%), mediul apropiat reprezentat de prieteni, familie și colegi (45%), platformele video de tip YouTube (38%) și radioul (37%). În funcție de categoriile de vârstă, 66% dintre românii cu vârste între 15 și 24 de ani aleg platformele de social media (cu precădere Instagram); 65% dintre cei cu vârste între 25 și 39 de ani aleg televiziunea; 71% dintre respondenții cu vârste între 40 și 54 de ani aleg televiziunea ca principală sursă de informare, la fel ca 85% dintre respondenții de peste 55 de ani. De asemenea, 47% dintre respondenții români au menționat că urmăresc un influencer sau creator de conținut pe rețelele sociale (majoritatea având vârste între 15 și 24 de ani) (Eurobarometru, 2025). Ca dimensiune, piața influencerilor financiari este în continuă creștere și în România. Conform portalului internațional de comparare financiară FINANCER (credite, conturi de economii, carduri de credit, brokeri etc.), există un top al celor mai relevanți 23 de experți și influenceri financiari români în 2026, realizat pe baza impactului și a calității conținutului publicat online.

Dincolo de intențiile bune și de valoarea adăugată pe care influencerii financiari o pot genera în societate, considerăm că este util să evidențiem câteva elemente de reflecție și analiză pentru cei care doresc să fie mai conștienți de impactul deciziilor lor asupra bunăstării personale. Astfel, în sensul educării investitorilor de retail, în acord cu Raportul IOSCO și în strânsă legătură cu domeniul finanțelor comportamentale, se recomandă investitorilor o atitudine proactivă și conștientă de evaluare a activității influencerilor financiari. Aceasta presupune verificarea existenței unei licențe acordate de autoritățile de reglementare, precum și evitarea utilizării popularității ca unic indicator al expertizei, având în vedere că numărul de urmăritori și aprecierile pot fi ușor falsificate. De asemenea, este esențială menținerea unui scepticism sănătos față de promisiunile de profituri rapide și garantate, care reprezintă frecvent semnale de alarmă pentru fraude și riscuri majore, alături de înțelegerea conflictelor de interese nedeclarate, cum ar fi remunerarea prin linkuri de afiliere sau alte scheme de recompensare. Totodată, investitorii trebuie să evite luarea deciziilor sub presiune emoțională, cum sunt senzația de urgență sau teama de a rata oportunități, dar și efectul de turmă, amintindu-și că fiecare persoană are un profil de risc și un portofoliu diferit. În plus, se recomandă combaterea efectului de confirmare prin căutarea activă a informațiilor ce contrazic propriile prejudecăți, diversificarea surselor de informare și raportarea fermă a abuzurilor atunci când acestea au loc (IOSCO, 2025). În final, studiile sugerează că investitorii pot avea mai mult de câștigat dacă ignoră recomandările specifice ale influencerilor financiari, întrucât acestea tind să genereze randamente inferioare celor obținute prin investiții alternative sau prin strategii pasive de piață (Gerritsen, D., & de Regt, A., 2025).

Virgil NICULA

urmare din pagina 1

Litoralul românesc actual deinde aproape integral de piața internă, românii reprezentând peste 96% din totalul turiștilor care aleg stațiunile de la Marea Neagră. Spre deosebire de perioada de dinainte de 1989, când balanța era echilibrată și turiștii străini veneau în număr masiv, astăzi raportul este complet disproportionat. Turiștii străini reprezintă doar un procent infim de circa 3,5% din totalul sosirilor de pe litoral. Înainte de 1989, hotelurile de pe litoral erau rezervate în proporții stricte (de exemplu, 60% pentru străini și 40% pentru români) pentru a maximiza intrarea de valută în țară. Astăzi, hotelierii români supraviețuiesc exclusiv datorită publicului autohton. Din această cauză, turismul de litoral are un accent puternic sezonier și este dependent de weekend-uri, spre deosebire de perioada comunistă când hotelurile stăteau pline din mai până spre sfârșitul lunii septembrie datorită fluxurilor continue de turiști străini aduși prin contracte ferme și curse charter.

Litoralul românesc rămâne principală destinație pentru vacanțele de vară ale românilor, însă turismul intern pe litoral traversează o perioadă de stagnare și volatilitate structurală. În timp ce weekend-urile din iulie și august ating vârfuri de aglomerare de 90.000 - 100.000 de turiști în stațiuni, datele oficiale analizate de patronate indică o scădere a volumului global din cauza scurtării sejururilor și a presiunilor economice. În timp ce România este vizitată de peste 2 milioane de turiști străini anual, majoritatea covârșitoare a acestora ocolesc stațiunile de la Marea Neagră, preferând destinații urbane sau culturale precum București, Brașov, Sibiu, Timiș, Oradea sau Cluj.

Numărul turiștilor străini pe litoralul românesc este mult mai mic astăzi decât înainte de 1989. În perioada comunistă, stațiuni precum Mamaia sau Eforie atrăgeau anual sute de mii, ajungând și la 1,5 milioane de turiști străini pe sezon, în timp ce în prezent numărul acestora a scăzut la doar câteva zeci de mii. Litoralul românesc era o destinație internațională importantă, vizitată de turiști din Germania (peste 360.000 de germani), dar și din Suedia, Franța, Marea Britanie, Polonia, Cehoslovacia, Spania sau URSS. Sezonul pe litoral dura din mai până în octombrie, fiind susținut prin agenții de stat precum ONT Carpați sau ONT Litoral care ofereau pachete turistice complete pentru străini în schimbul valutei atât de necesare regimului. În ultimii ani ai regimului comunist, pentru mulți români concediul la mare era una dintre puținele ocazii de a ieși din rutina unei vieți marcate de lipsuri, restricții și cozi interminabile. Timp de câteva săptămâni, litoralul părea să funcționeze după alte reguli: pe plaje aveau loc concursuri și spectacole, serile se încheiau în discotecă, iar stațiunile erau pline de turiști români și străini.

Înainte de 1989, turiștii străini de pe litoralul românesc proveneau

din două mari blocuri geopolitice, dar ponderea cea mai importantă și dorită de regimul comunist era reprezentată de Europa Occidentală, datorită valutei forte aduse. Turiștii din Europa Occidentală erau prioritari, primind cele mai bune condiții, hoteluri dedicate și acces la magazinele cu circuit închis de tip Comturist, unde plata se făcea în valută. Germania de Vest (RFG) reprezenta cel mai mare contingent de turiști străini, aceștia preferând stațiunile Mamaia, Olimp și Neptun. Agenții mari britanice organizau chartere directe către aeroportul Mihail Kogălniceanu. Turiștii francezi alegeau frecvent pachete de tratament balnear și odihnă la Eforie Nord sau Mangalia, în timp ce la Olimp funcționa Clubul Francez. Țările Nordice (Suedia, Danemarca, Finlanda) erau prezente în anii '70 și chiar '80, turiștii fiind atrași de prețurile extrem de mici pentru bucuriile lor. Alte surse constante de turiști vestici pe litoralul românesc erau Austria, Spania și Belgia.

Turiștii din țările socialiste soseau prin acorduri bilaterale între sindicatele și agențiile de stat. Un număr uriaș de est-germani (RDG) alegeau România, litoralul fiind unul dintre puținele locuri calde unde aveau voie să călătorească. De asemenea turiștii din Cehoslovacia erau prezenți în număr mare, mulți venind pe litoral inclusiv cu mașinile personale (Skoda, Tatra). Foarte vizibili în stațiuni, turiștii polonezi, erau adesea asociați și cu micul comerț de contrabandă (bișniță) practicat în campinguri (solar). Astăzi se reîncearcă aducerea acestora, și din Uniunea Sovietică (URSS) soseau grupuri organizate, strâns controlate, în special pentru odihnă și tratament.

De ce alegeau România?

În primul rând pentru prețurile de dumping. Pentru occidentali, vacanțele în România erau extrem de ieftine comparativ cu Spania sau Grecia. Alt motiv era infrastructură modernă pentru acea vreme: în anii '70, stațiuni precum Neptun-Olimp sau Mamaia ofereau standarde hoteliere ridicate. Totodată stațiunile din sudul litoralului (Eforie, Mangalia) erau renumite pentru tratamentele cu nămol sapropelic din lacul Techirghiol. În timp ce Mamaia era asociată cu festivalurile, spectacolele și turismul internațional, Costinești devenise stațiunea preferată a tinerilor, unde muzica și spiritul de vacanță creau impresia unei libertăți greu de găsit în restul țării. Aici funcționa discoteca Vox Maris, considerată la vremea respectivă una dintre cele mai mari discoteci în aer liber din Europa de Est, iar Radio Vacanța transmitea zilnic de pe plajă. În fiecare vară, Teatrul de Vară găzduia Festivalul de Muzică Ușoară de la Mamaia, unul dintre cele mai importante evenimente muzicale ale vremii, iar serile erau animate de concerte, proiecții de filme și spectacole. Atmosfera era completată de spectacolele din clubul Melody, unul dintre cele mai cunoscute localuri ale stațiunii, de prezentări de modă organizate de Casa Venus, iar pe plajă erau organizate

concursuri de frumusețe și alte evenimente estivale. Nostalgia nu privește însă regimul comunist în sine, ci sentimentul de libertate pe care îl ofereau câteva zile petrecute departe de grijile cotidiene. Istoricii atrag frecvent atenția că amintirile despre concediile din acea perioadă trebuie privite în contextul vremurilor. Deși litoralul oferea mai multe posibilități de petrecere a timpului liber decât alte zone ale țării, vacanțele se desfășurau într-un stat în care libertatea de exprimare era limitată, călătoriile în străinătate erau dificil de obținut, iar lipsurile materiale erau la ordinea zilei.

În prezent pe litoral ajung anual doar un număr de ordinul a zeci de mii de turiști străini, aceștia reprezentând un procent extrem de redus din totalul oaspeților de la Marea Neagră. Potrivit datelor Asociației Naționale a Agențiilor de Turism (ANAT), lipsa unei promovări internaționale eficiente, a unui buget național constant de promovare externă, lipsa curselor charter dedicate pentru incoming pe Aeroportul Mihail Kogălniceanu din Constanța și lipsa aplicării unor programe eficiente de stimulare a turismului străin (cum ar fi prima de incoming), infrastructura învechită și concurența acerbă de la Mediterana, au făcut ca România să piardă piața turistică externă pe care o avea înainte de 1990. ANAT menționează că numărul turiștilor de pe litoralul românesc este în scădere generală, conform datelor din sezonul estival, pe fondul prețurilor ridicate și al orientării turiștilor către alte destinații externe. Reprezentanții din turism semnalează un interes redus și o reducere a duratei sejururilor, media actuală fiind de 4-5 nopți per vacanță.

Alte cauze? În primul rând prețurile și tarifele mari practicate de hotelieri nu mai corespund cu puterea de cumpărare a unei părți din clientelă. Unii proprietari de structuri de primire cu funcțiune de cazare încearcă să recupereze prin pachete speciale sau o noapte gratuită de cazare la un sejur mai lung, dar din păcate predomină sejururile mai scurte. O altă tendință (greșeală) este că, se caută optimizarea cheltuielilor în plin sezon. Predomină și încercările de a atrage vizitatorii înapoi prin facilități suplimentare sau o promovare agresivă. Hotelurile de 3 și 4 stele concentrează majoritatea

absolută a turiștilor străini de pe litoral, deși pe acest segment se înregistrează cea mai vizibilă reducere a duratei medii a sejurului. Creșterea TVA-ului în sectorul Horeca și reducerea valorii voucherelor de vacanță au determinat o orientare masivă către oferte *last-minute*. Scumpirile în lanț din stațiuni au forțat hotelierii să crească tarifele, deși calitatea infrastructurii de bază și a spațiilor publice stagnează.

Lucrările masive de lărgire a plajelor au creat, paradoxal, un disconfort din cauza distanțelor mari până la apă și a calității nisipului în anumite zone. Plajele de pe litoralul românesc trec printr-o transformare radicală, fiind complet diferite față de cele din perioada comunistă, în principal din cauza lucrărilor masive de extindere și a ghidurilor moderne de urbanism. Aspectul lor actual împarte turiștii în două categorii: cei care apreciază spațiul generos și cei care regretă nisipul fin de altădată. În stațiuni precum Mamaia și Eforie Nord, plajele au fost lărgite semnificativ, în unele zone, distanța de la hotel până la apă depășește acum 100-150 de metri. Proiectul de reabilitare a coastelor continuă activ în stațiuni precum Costinești (27 hectare de plajă nouă), Mangalia și 2 Mai. Procesul de înnisipare artificială a adus pe plajă un nisip amestecat cu fragmente de scoici. Din acest motiv, textura nu mai este la fel de fină ca în trecut, iar majoritatea turiștilor regretă plajele cu nisip fin de altădată. Astăzi întâlnim plaje de tipul Comerciale & Cluburi (Mamaia Nord, Năvodari): zone aglomerate, pline de șezlonguri, baldachine, baruri cochete și muzică, orientate către viața de noapte și divertisment; plajele pentru Familii și Tratament (Eforie, Neptun, Olimp): cu o atmosferă mai calmă, ideale pentru relaxare, multe fiind amenajate în proximitatea lacurilor cu nămol sapropelic; plajele Sălbatică (Vadu, Corbu, Sfântu Gheorghe) situate în Rezervația Biosferei Delta Dunării, complet neamenajate, fără magazine, unde camparea pe nisip este strict interzisă, dar care atrag iubitorii de natură pură; plajele Nonconformiste (Vama Veche) recunoscute pentru corturi, concerte de rock în aer liber și o atmosferă boemă unică, neschimbată în spirit încă din anii '70.

Expresia că cineva „a distrus

plajele” provine din nemulțumirea turiștilor față de proiectul masiv de lărgire a plajelor (înnisipare artificială) și din degradarea provocată de fenomenele naturale. În realitate, plajele nu au fost distruse intenționat, ci au fost transformate printr-un proiect ecologic de salvare, combinat cu efecte climatice severe. Principalele forțe și entități responsabile de starea actuală a plajelor sunt împărțite în trei mari categorii, delimitate în funcție de factori istorici, naturali și umani. Proiectul de reducere a eroziunii costiere, gestionat de Administrația Bazinală de Apă Dobrogea-Litoral (ABADL), a modificat radical peisajul, mulți turiști și operatori acuzând autoritățile că „au distrus” farmecul de altădată. Pentru lărgire s-a pompat nisip adus de pe fundul mării, din larg. Acesta este plin de scoici sfărâmate, fiind mult mai dur și mai neplăcut la mersul pe jos decât nisipul fin, aluvionar, din trecut. În stațiuni precum Mamaia, configurația fundului mării s-a schimbat, intrarea lină în apă a dispărut în unele zone, marea devenind abruptă și periculoasă la doar câțiva metri de mal, ceea ce afectează segmentul predominant care prefera această stațiune, respectiv familiile cu copii. Plajele au devenit atât de late (peste 100-150 metri) încât drumul de la șezlong sau hotel până la apă este considerat obositor, transformând faleza într-un peisaj descris de critici drept „deșertic”. Cum spun unii turiști, cafeaua luată de la un bar de la marginea plajei se răcește până ajungi la șezlong și berea se încălzește. Pe de altă parte, din punct de vedere geologic, distrugerea plajelor vechi a început cu decenii în urmă. Construirea barajelor pe Dunăre în perioada comunistă a blocat sedimentele și nisipul fin care ajungeau în mod natural în mare. Cantitatea de nisip adusă de fluviu s-a înjumătățit, lăsând plajele fără „hrană” naturală. Digurile lungi construite pentru porturile Constanța și Midia au blocat curenții marini care transportau de la nord la sud nisipul de-a lungul litoralului. Lipsite de aport natural, plajele au început să fie înghițite de apă. Natura însăși macină structura plajelor noi, un proces vizibil în special în sudul litoralului (Saturn, Mangalia, Costinești), iar valurile puternice din timpul iernii „mușcă” agresiv din plajele artificiale și retrag cantități uriașe de nisip în larg. Curenții marini sapă la baza plajelor extinse, formând mini-faleze sau praguri abrupte de nisip înalte de 1-2 metri (fenomenul de „Cliffing”), ceea ce face ca accesul turiștilor spre linia apei să fie extrem de dificil și periculos.

Fără aceste proiecte de reabilitare finanțate din fonduri europene, specialiștii geologi avertizau că stațiuni întregi (precum Mamaia sau Eforie) ar fi rămas complet fără plajă în câteva decenii, marea ajungând să lovească direct în fundațiile hotelurilor. După unii specialiști geologi, nisipul cu adevărat fin pe plajele lărgite de pe litoralul românesc va reveni în mod natural peste câțiva ani, estimările indicând o perioadă de stabilizare

continuare în pagina 12

Virgil NICULA

urmare din pagina 11

de 3 până la 5 ani de la finalizarea lucrărilor. În zonele unde proiectul a fost încheiat recent sau este încă în desfășurare, textura aspră și fragmentele de scoici vor continua să fie prezente pe termen scurt. Revenirea nisipului fin depinde de două procese majore, unul natural și unul care ține de managementul politic. Valurile și furtunile de iarnă deplasează constant sedimentele. În timp, scoicile sfărâmate aduse din larg se vor măcina reciproc până când devin particule minuscule de nisip fin. Curenții marini continuă să aducă sedimente fine de la gurile Dunării (în special spre nordul litoralului). Acest strat nou de aluviuni fine se va depune treptat peste nisipul dur pompat artificial. Nisipul greu și dur tinde să se stabilizeze la bază, în timp ce mișcarea continuă a apei sortează granulația, aducând particulele mai fine spre suprafața plajei și împingând scoicile mari spre adâncime. Din cauza nemulțumirilor uriașe ale turiștilor și operatorilor economici, Ministerul Mediului și Administrația Bazinală de Apă Dobrogea-Litoral (ABADL) au luat în calcul intervenții mecanice cum ar fi: cernerea mecanică și soluția tehnică a stratului superficial. O soluție ar fi introducerea unor utilaje speciale de mare capacitate care să ceară straturile de suprafață ale plajelor pentru a elimina fragmentele mari de scoici dăunătoare la mersul pe jos. O altă propunere intens dezbătută a fost acoperirea plajelor lărgite cu un strat superficial (de 20-30 cm) de nisip fin, adus din alte surse dunărene sau terestre. Totuși, din punct de vedere tehnic, această procedură este extrem de dificilă și costisitoare din cauza suprafețelor uriașe (sute de hectare noi de plajă). În sudul litoralului românesc, proiectul de înnisipare artificială a modificat majoritatea stațiunilor mari (precum Saturn, Jupiter, Venus sau Olimp). Totuși, există încă porțiuni și golfuri specifice care au scăpat de pomparea masivă de scoici din larg sau unde natura a finalizat deja procesul de măcinare. În prezent mai există câteva zone pe litoralul românesc care și-au păstrat nisipul fin nativ, cum ar fi plajele sălbatice din Nord: Corbu și Vadu, care beneficiază de aportul direct de nisip fin aluvionar de la Dunăre și anumite porțiuni din Perla Venusului, Saturn, Jupiter sau Mangalia, care nu au intrat încă integral în

fazele agresive de pompare din larg sau unde golfurile naturale au protejat granulația fină a nisipului. Iată o listă cu plajele exacte din sud care păstrează un nisip fin natural, plăcut la atingere: Plaja „La Steaguri” (Neptun), considerată perla sudului - datorită digurilor istorice de protecție bine poziționate, acest sector central din Neptun a fost protejat de eroziunea agresivă, păstrându-și textura nativă catifelată; Plaja *Tuzla* - situată într-o zonă de faleză înaltă, neatinsă de utilajele grele de înnisipare, unde nisipul este curat, amestecat doar cu scoici întregi exotice la linia apei, dar extrem de fin în zona de uscat, apa are o culoare turcoaz spectaculoasă, iar atmosfera este una sălbatică, boemă; sectoarele protejate din Venus (*Zona Cordon Venus-Saturn*); Plaja *Mangalia* (sectorul central) care este oprită natural de un dig portuar masiv ce funcționează ca o barieră care oprește valurile mari să distrugă nisipul și reține sedimentele fine aduse de curenți; Plaja 2 Mai (sectoarele dinspre digul militar) ș.a.

Evoluția legislativă a voucherelor de vacanță

În ultimii ani reflectă o trecere bruscă de la stimularea masivă a pieței la măsuri severe de austeritate fiscală. Reglementările recente au redus drastic valoarea nominală suportată de stat și au restrâns numărul beneficiarilor din sistemul public. Un rol determinant în evoluția turismului intern l-a avut diminuarea numărului de vouchere pentru bugetari. În 2025, numărul și valoarea voucherelor de vacanță au fost reduse cu aproximativ 65% față de 2024. În anii anteriori, acest mecanism a contribuit decisiv la extinderea sezonului, la creșterea gradului de ocupare și la aducerea în economia fiscalizată a zeci de mii de unități de cazare, numărul

acestora crescând de la cca. 6.000 la aproximativ 28.000 în doar câțiva ani. „În 2025, diminuarea bruscă a acestui instrument a lăsat fără clientelă o parte importantă din stațiunile balneare și din pensiunile rurale, iar scăderile în gradul de ocupare au fost imediate și vizibile. Deși încasările prin vouchere reprezentau aproximativ 1,7% din piața turistică internă, efectul lor de antrenare era mult mai mare, iar reducerea lor a amplificat declinul general al cererii. În paralel cu aceste evoluții economice, anul 2025 a fost marcat de o degradare accelerată a climatului de încredere și a imaginii publice a turismului românesc. Rețelele sociale au amplificat incidente izolate și le-au transformat în generalizări, iar conținutul emoțional negativ a ajuns să influențeze disproporționat decizia de călătorie”, - precizează FPTR.

Scăderea dramatică a emiterii voucherelor de vacanță în 2025 a generat efecte negative accentuate în 2026. Deși pentru anul curent au fost eliminate declarația și coplata angajatului, valoarea voucherelor a fost înghețată la aproximativ 157 EUR (800 RON) imposibil, adică circa 126 EUR (640 RON) net, iar plafonul salarial pentru eligibilitate a fost redus la aproximativ 1.179 EUR (6.000 RON) net, conform prevederilor Legii 141/2025. Măsura vine cu o modificare legislativă importantă care elimină necesitatea cofinanțării din partea beneficiarilor, într-un context economic marcat de o scădere accentuată a turismului intern și o migrare a turiștilor români către destinații externe. Deși statul a realizat economii bugetare semnificative prin reducerea volumului de tichete (240 mil. EUR în 2025), lipsa redirecționării unei părți din aceste fonduri către promovarea turistică și incoming, pentru susținerea sectorului (deși operatorii estimau necesitatea unor investiții de cel puțin 25 mil. EUR în promovare internațională), riscă să blocheze consumul intern și să afecteze vizibilitatea externă a României, lăsând industria fără motorul care susținea activitatea în extrasezon. Această subfinanțare duce la o prezență slabă la târgurile internaționale de turism și la incapacitatea de a promova segmente cu valoare adăugată mare, precum turismul de lux, ecoturismul sau turismul de nișă. Absența acestui capital afectează direct operatorii HoReCa și agențiile de turism, care se bazează pe tichete pentru a

menține gradul de ocupare în afara lunilor de vară și în destinațiile aflate în dezvoltare. Fără aceste stimulente și fără o strategie de atragere a turiștilor străini, turismul românesc se confruntă cu riscul scăderii investițiilor și al creșterii prețurilor pentru acoperirea pierderilor de volum.

Turismul din România

continuă să înregistreze un recul față de aceeași perioadă a anului trecut, după cum arată un studiu recent al ANAT. De exemplu, în primele șase luni din 2026, valoarea decontărilor pentru voucherele de vacanță a scăzut cu aproape 62%, comparativ cu aceeași perioadă a anului trecut. Cu alte cuvinte, ritmul mai redus în care angajatorii achiziționează vouchere este însoțit de o diminuare accentuată a sumelor care ajung efectiv în economie. Analiza evidențiază o pierdere majoră de competitivitate și în perioada sezonului estival. Scăderile constante din lunile iunie (-4,2%) și iulie (-4,4%) în 2025 au culminat cu un regres de (-6,3%) în luna august, luna tradițională de vârf a turismului românesc. Această dinamică sugerează că prețurile ridicate și raportul calitate-preț deficitar au împins turiștii către ofertele competitive din bazinul mediteranean sau din țările vecine. Principalul motiv din spatele creșterii numărului de turiști străini și a numărului de români care au călătorit în străinătate este faptul că, pe parcursul anului trecut, au fost eliminate controalele la frontierele aeriene, maritime și ulterior terestre, ca urmare a intrării României (și Bulgariei) în zona de liberă circulație a UE, spațiul Schengen.

Voucherele de vacanță reprezintă principalul motor economic pentru hotelurile de 3 și 4 stele de pe litoralul românesc, asigurând supraviețuirea financiară a operatorilor în extrasezon. Eliminarea parțială a acestora pentru bugetarii cu salarii mari și taxarea suplimentară au redus drastic lichiditatea din piață, forțând hotelurile să își schimbe strategiile de tarificare. Bugetarii din clasa medie aleg exclusiv aceste categorii de confort datorită raportului optim calitate-preț. Peste 60% din încasările anumitor hoteluri de 3 stele din sudul litoralului proveneau exclusiv din vouchere. Plafonarea acordării doar pentru venituri sub 8.000 lei net a tăiat o masă critică de turiști cu bugete mari, iar scăderea numărului de beneficiari a prăbușit vânzările de tip *early booking* pentru hotelurile de 4 stele. Scăderea numărului de turiști pe fondul reducerii voucherelor de vacanță a lovit diferit litoralul românesc. Mamaia (în special zona de nord) este cea mai afectată pe segmentul de volum și profitabilitate, în timp ce stațiunile din sud suferă structural, dar rezistă mai bine datorită unui profil de client mai loial și mai atent la buget.

Pe de altă parte, putem vorbi de o scădere a competitivității calitative. Având hotelurile pline prin contracte garantate de stat, o parte semnificativă din industria hotelieră de la Marea Neagră nu a mai fost motivată să investească în servicii

de calitate. Clientul cu voucher venea oricum, chiar dacă tariful de cazare al camerei depășea adesea tariful unui hotel similar de pe Costa Brava sau din altă stațiune notorie. Hotelierii de pe litoral au realizat rapid că dețin monopolul asupra acestor fonduri (voucherele nu pot fi cheltuite în alte țări). Știind că banii sunt „cadou” de la stat și că termenul de expirare presează clienții, operatorii au crescut prețurile cu 20% până la 40% pe parcursul anilor de vârf, în special pentru weekend-uri și segmentul *All Inclusive*. Reducerea bazei de clienți cu vouchere oficiale a generat un efect secundar major la nivel administrativ pe litoral: înjumătățirea unităților autorizate și migrarea masivă spre „economia gri”.

Conform datelor din industrie, numărul apartamentelor de închiriat în regim hotelier, clasificate oficial pe litoral, s-a redus la jumătate într-un singur an. Proprietarii de garsoniere și apartamente din zone fierbinți ca Mamaia Nord sau Năvodari, care înainte solicitau clasificarea de la Ministerul Turismului doar pentru a putea încasa vouchere pe card, au renunțat la autorizații. Aceștia au trecut direct în zona turismului la negru (închirieri nefiscalizate pe platforme nereglementate), afectând încasările bugetare. Voucherele de vacanță au transformat litoralul românesc într-o piață captivă, parțial deconectată de la realitatea economică externă. În lipsa lor, hotelurile românești sunt expuse direct competiției nemiloase cu operatorii din Bulgaria, Turcia sau Grecia, fiind obligate fie să reducă tarifele, fie să ridice accelerat calitatea serviciilor pentru a supraviețui. Zona Mamaia Nord-Năvodari deține zeci de mii de apartamente noi în blocuri rezidențiale. Proprietarii acestora depindeau masiv de turiștii cu vouchere pentru a umple camerele în iulie și august. Fără acest motor, gradul de ocupare în cursul săptămânii a scăzut dramatic. Tarifele mari din Mamaia (parcări scumpe, șezlonguri costisitoare, restaurante cu prețuri de lux) erau tolerate de turiști când cazarea era achitată prin vouchere. Când trebuie să achite totul din venituri proprii, aceștia compară instant costul total cu un sejur *All Inclusive* în Bulgaria sau Grecia și aleg să plece din țară. Mamaia a pierdut aproape complet capacitatea de a atrage turiști în lunile mai, iunie și septembrie. Fără evenimente majore sau festivaluri importante, hotelurile mari de 4 și 5 stele rămân goale în lipsa subvenției indirecte de la stat.

Ca urmare a acestor aspecte, o parte semnificativă din clasa de mijloc din România migrează constant către destinații concurente din proximitate (Bulgaria, Grecia, Turcia). O analiză comparativă directă între România, Bulgaria și Grecia evidențiază o prăpastie majoră în capacitatea de a atrage turiști internaționali. Deși România și Bulgaria au un volum total similar al nopților de cazare (aproximativ 29 de milioane de înnoptări fiecare, cumulând turiștii interni și externi), structura și performanța turismului internațional

sunt radical diferite. Conform Eurostat și institutelor naționale de statistică, Grecia joacă în altă ligă (peste 40 de milioane de turiști), în timp ce Bulgaria atrage de trei ori mai multe nopți de cazare aferente turiștilor străini decât România, deși are o populație de trei ori mai mică.

Deși litoralul românesc atrage doar o cotă mică (sub 3%) din totalul turiștilor străini care intră anual în România, profilul celor care aleg stațiunile de la Marea Neagră s-a conturat în jurul a câtorva piețe principale. Germania ocupă primul loc în clasamentul naționalităților vizitatorilor străini care ajung în județul Constanța, fiind urmată de Statele Unite ale Americii și Regatul Unit. Germania rămâne principala piață emitentă de turiști pentru hotelurile de pe litoral, nemții preferând stațiunile din sud sau pachetele balneare de tratament. SUA reprezintă o prezență semnificativă în statisticile oficiale din Constanța. Acest flux este strâns legat de personalul militar și contractanții asociați bazei de la Mihail Kogălniceanu, pe lângă turismul de business. Turiștii britanici și italieni aleg stațiunile din nord în mod punctual, fiind atrași de cluburile de noapte și marile evenimente muzicale de pe plajă. O piață de proximitate care înregistrează o dinamică fluidă este Republica Moldova. Turiștii moldoveni preferă stațiunile axate pe bugete medii (Eforie, Costinești) și folosesc transportul rutier propriu.

În ultimii ani, structura turismului internațional

de pe litoral a fost puternic modificată de evenimente de masă, cum sunt festivalurile din zona Constanța-Năvodari, Costinești (ex: *Beach, Please!* sau *Neversea*), sau cele din cadrul complexului de divertisment *Nibiru*. Din totalul de peste 56.000 de turiști străini înregistrați oficial în județul Constanța pe parcursul unui an, peste un sfert (cca. 15.000) sosesc exclusiv pe perioada desfășurării acestor evenimente. Acest public este format din tineri europeni din Olanda, Franța, Germania, Spania, Mexic, Turcia, Ucraina ș.a. cu o durată scurtă de ședere (3-4 nopți), care folosesc cu precădere apartamentele în regim hotelier.

Analiza comportamentului de consum al turiștilor nerezidenți evidențiază discrepanțe majore între tipurile de structuri alese. Deși tarifele rămân ridicate, unitățile de 4 și 5 stele mențin un flux constant de turiști străini datorită facilităților integrate (all-inclusive, SPA, plaje private). Numărul total de nopți petrecute a scăzut însă ușor din cauza reducerii weekend-urilor prelungite, acești turiști migrând rapid spre resorturi din Bulgaria sau Grecia. Cea mai afectată categorie din cauza raportului calitate-preț perceput ca nefavorabil este Segmentul Mediu, reprezentat de Hotelurile de 3 stele. Turiștii nerezidenți au evitat pachetele rigide de 7 nopți, preferând rezervări de tip „last minute” de maximum 3-4 nopți sau anulând complet rezervările prin agenții de turism în favoarea altor destinații

din țară (ex. Brașov, Sibiu). Singurul segment care a înregistrat o ușoară stabilitate sau creștere punctuală în preferințele tinerilor este cel al Apartamentelor în regim hotelier și camere de închiriat. Costurile mai flexibile și posibilitatea de autogospodărire (gătit, spațiu extins pentru grupuri) au atras turiști nerezidenți pe bugete medii sau reduse, în special în zonele Mamaia Nord și Năvodari. Segmentul Hoteluri de 1 și 2 stele (Economie) este aproape complet ocolit de fluxul de turiști străini, fiind considerat necompetitiv la nivel de infrastructură. Aceste unități supraviețuiesc aproape exclusiv din turismul social sau cel intern de masă de foarte scurtă durată.

Pe litoralul românesc (județul Constanța), diferența dintre numărul de turiști autohtoni și cel al străinilor este una uriașă: peste 96% din totalul turiștilor sunt cetățeni români, transformând Marea Neagră într-o destinație dependentă aproape exclusiv de piața internă. Creșterea opțiunilor de tip *all inclusive* și utilizarea voucherelor de vacanță au fost elemente gândite special pentru publicul autohton. Județul Constanța atrage anual în jur de 1,5 - 1,7 milioane de turiști, plasându-se pe locul al doilea la nivel național ca număr total de vizitatori (după București). Cu toate acestea, din acest volum, numărul de turiști străini este de doar câteva zeci de mii.

Topul celor mai aglomerate și căutate stațiuni

de pe litoralul românesc este condus detașat de Eforie Nord, Mamaia și Costinești, acestea concentrând an de an cea mai mare parte a fluxului de turiști români. Urmează stațiunile Neptun-Olimp (familii, turiști cu venituri mijlocii și mari, în plină ascensiune datorită renovării marilor complexe hoteliere) și Vama Veche (tineri nonconformiști, nostalgici, aglomerație extremă în weekend-uri la terase și cazări pe plajă). Fiecare dintre aceste stațiuni domină un anumit segment de public, generând aglomerații masive în lunile iulie și august. Eforie Nord a devenit cea mai aglomerată stațiune de pe litoral și ocupă prima poziție la numărul total de rezervări efectuate în ultimii ani. Deși a pierdut din clienții cu vouchere, stațiunea rezistă mai bine deoarece oferă opțiuni de cazare mai ieftine (pensiuni, gazde) și autoserviri. Turiștii cu bugete

reduse continuă să vină aici, scurând însă durata sejurului (de la 5-7 nopți la 3-4 nopți). Este o stațiune preferată masiv de familii cu copii, seniori, datorită plajelor extinse și a opțiunilor variate de masă (auto-servire, restaurante accesibile) și chiar pentru tratament.

Mamaia

rămâne stațiunea cu cea mai mare capacitate hotelieră totală de pe litoral. În timp ce zona de Nord atrage segmentul premium și cluburile, partea centrală și de sud din Mamaia fiind dominată de turiștii care caută pachete complete (*all inclusive*). Hotelierii de aici s-au adaptat rapid cererii românilor pentru acest tip de servicii, securizându-și o creștere constantă a numărului de oaspeți de la un an la altul (clubberi, tineri, familii cu bugete medii/mari, viață de noapte, festivaluri). În concluzie, Mamaia a pierdut bătălia de imagine și volum deoarece structura sa de costuri este prea ridicată pentru a fi susținută organic de o piață internă lipsită de facilități fiscale. Prețurile din stațiuni precum Mamaia Nord sau Vama Veche reflectă o economie de nișă: hotelierii încearcă să își acopere costurile fixe pentru întregul an în doar 60 de zile de operare efectivă, transformând litoralul românesc într-o destinație scumpă raportat la serviciile oferite.

În ultimii ani, în Olimp s-au deschis câteva resorturi premium All Inclusive de mari dimensiuni, cum ar fi Complexul Phoenicia Blue View Resort Olimp 4**** - fostul Complex Amfiteatru Panoramic Belvedere, unde am făcut practica de specialitate când eram student la ASE. și acestea au fost direct afectate de tăierea voucherelor din sectorul corporate sau public de top, fiind forțate să scadă tarifele cu până la 30% prin oferte de tip „last minute”.

Stațiuni ca Mangalia, Saturn sau Venus supraviețuiesc datorită biletelor de tratament pentru pensionari și a programelor de tip „Litoralul pentru toți”. Aceste segmente nu depind direct de voucherele de vacanță ale salariaților, ceea ce oferă o plasă de siguranță hotelurilor de 2 și 3 stele. Sudul litoralului își păstrează volumele de turiști, însă înregistrează o scădere a încasărilor totale și a profitabilității operatorilor. Deși are o infrastructură hotelieră mai puțin dezvoltată în zona de 4 și 5 stele, Costineștiul - stațiunea tineretului, compensează printr-o densitate extremă a turiștilor pe metru pătrat de plajă.

Numărul mare de vile, pensiuni și case de vacanță oferă cazare ieftină, ideală pentru bugetul tinerilor. În perioadele cu festivaluri majore, stațiunea devine complet blocată din cauza aflului masiv de vizitatori (elevi, studenți, tineri).

Dispoziția turiștilor străini de a vizita litoralul românesc a dispărut rapid după 1989 din cauza suprapunerii mai multor factori economici, structurali și de imagine. Trecerea bazei materiale (hoteluri, restaurante) de la stat la privat a durat aproape un deceniu, deci putem vorbi de o privatizarea întârziată și defectuoasă. În acest timp, clădirile nu au beneficiat de investiții, s-au degradat grav și au pierdut standardele internaționale. Privatizarea s-a făcut fragmentat, bucată cu bucată (hotel cu hotel), adesea către investitori autohtoni fără experiență în turismul internațional. Lipsa unei strategii integrate a dus la degradarea infrastructurii de utilități și la abandonarea multor active din sudul litoralului (Olimp, Neptun) timp de aproape două decenii.

Cunosc bine această perioadă, pentru că după 1991 am preluat agenția de turism a OJT Sibiu, urmând procesul de privatizare prin metoda MEBO, salariații putând deveni și acționari. În această perioadă de timp am derulat contracte directe (fără intermediari) cu majoritatea hotelurilor de pe litoral, fiind mulți ani singura agenție de turism specializată în pachete servicii turistice și am simțit din plin problemele multiple cu care se confruntau managerii (lipsa de investiții importante, mișcări sociale cum a fost greva minerilor, concurența acerbă cu alte țări etc.). Hotelurile au fost separate de restaurante și plaje, distrugând conceptul de pachet integrat (all-inclusive) solicitat de marii turoperatori. Dispariția rețelei ONT Carpați a însemnat pierderea contractelor importante din afară. În comunism, Oficiul Național de Turism (ONT) semna contracte cu mari turoperatori vestici (ex: TUI, Neckermann ș.a), negociind numeroase curse charter, care nu au mai fost reluate până în prezent.

Și cu cine ne-am putea compara pe linie de prețuri și servicii, evident cu țara vecină Bulgaria. Explozia concurenței regionale a dus la apariția alternativelor ieftine și moderne: Bulgaria a aplicat un model de privatizare rapidă și controlată de către mari turoperatori internaționali (precum TUI sau Neckermann) la sfârșitul anilor '90. Nemții și austriecii au adus management extern, standarde occidentale și capital masiv pentru reconstrucție. Stațiuni ca Albena, Sunny Beach și Nisipurile de Aur au fost privatizate ca holdinguri întregi, păstrându-și coerența urbanistică, oferind servicii all-inclusive superioare la prețuri moderate.

Evoluția litoralului bulgăresc versus cel românesc

reprezintă cel mai clar exemplu de strategii de dezvoltare complet divergente după căderea blocului comunist. Deși ambele țări au pornit în 1989 dintr-un punct similar, comparația dintre numărul de turiști

de pe litoralul românesc și cel bulgăresc reflectă o discrepanță majoră în favoarea Bulgariei, care a reușit să își transforme coasta mării într-o destinație de anvergură internațională, alimentată masiv chiar de turiștii români. Dacă Bulgaria și-a transformat coasta într-o industrie de export masiv, România s-a replit pe consumul exclusiv intern. Pe principiul „*Noi nu vindem țara*”, noi am ratat investițiile străine (gen grupul german TUI) și am supraviețuit prin resurse proprii. După deschiderea granițelor, Turcia, Grecia și Spania au investit masiv în infrastructură, devenind accesibile și mult mai atractive inclusiv pentru turiștii din fostul bloc estic. Inflația din anii '90 și dorința de profit rapid a noilor patroni au dus la tarife nejustificate de mari pentru condiții de cazare medii și personal de cele mai multe ori necalificat, ducând la degradarea continuă a raportului calitate-preț, problemă acută care caracterizează și astăzi litoralul românesc.

Litoralul a devenit în timp activ doar două luni pe an (iulie-august), spre deosebire de perioada comunistă când funcționa din mai până la sfârșitul lunii septembrie datorită subvențiilor și turismului balnear. România a renunțat complet la campaniile agresive de promovare externă pe piețele din Germania sau Marea Britanie, limitând treptat și bugetul alocat pentru participarea la Târgurile internaționale de turism, aspecte pe care le-am observat direct cu ocazia participării la aceste evenimente în ultimii ani la Berlin, Londra sau Dubai.

În timp ce turiștii germani sau britanici merg în Bulgaria exclusiv pe litoral (relaxare/buget redus), în România aceleași naționalități vin pentru patrimoniu cultural (biserici fortificate, orașe medievale) sau afaceri în marile centre urbane.

În timp ce Bulgaria, care dispune de două aeroporturi internaționale direct pe coastă (Varna și Burgas), colaborează direct cu marii turoperatori vestici (ex: TUI) pentru a aduce curse charter din Germania, Marea Britanie și Polonia sau țările nordice direct în stațiuni, România se bazează pe călătorii independente, care își rezervă singuri zborurile de linie sau pe rețele de *low-cost*. Litoralul bulgăresc funcționează la capacitate maximă de la jumătatea lunii mai până la sfârșitul lunii septembrie. Dacă analizăm dependența de proximitate: Bulgaria își extrage peste 50% din turiști din doar trei țări vecine: România, Turcia și Grecia, în timp ce România are o distribuție geografică mult mai împrăștiată a turiștilor străini (Germania, Italia, SUA). În timp ce Bulgaria s-a specializat agresiv pe modelul All Inclusive, care oferă predictibilitate totală familiilor cu copii (buget fix controlat) și concurează direct cu Turcia și Grecia pe segmentul de buget mediu, România a păstrat modelul tradițional de cazare cu mic dejun sau bonuri valorice. Abia în ultimii zece ani au apărut câteva zeci de hoteluri All Inclusive de succes (în special în Mamaia, Vega, Olimp sau Venus),

continuare în pagina 14

Virgil NICULA

urmare din pagina 13

însă prețurile de pe litoralul românesc pe acest segment rămân adesea mai mari decât cele din Bulgaria din cauza taxelor locale ridicate și a sezonului mult mai scurt.

Românii au devenit principala piață-sursă pentru Bulgaria. În timpul verii, românii reprezintă între 30% și 43% din totalul turiștilor din UE care aleg stațiunile bulgărești (Nisipurile de Aur, Albena, Sunny Beach ș.a.). Peste 1,2 milioane de români aleg anual Grecia pentru vacanța de vară, lăsând sume considerabile în economia elenă. Spre deosebire de România, unde turiștii sunt aproape exclusiv autohtoni, pe litoralul bulgăresc (în stațiuni mari ca Golden Sands sau Sunny Beach) germanii, britanicii și est-europenii domină hotelurile de 4 și 5 stele. Migrația turistică este atât de vizibilă încât festivaluri mari românești (cum a fost ediția din mai a *Sunwaves*) au ales să se mute în stațiunile din Bulgaria, generând o scădere a rezervărilor de 1 Mai în România cu până la 50% față de anii precedenți.

De ce aleg turiștii Bulgaria în detrimentul României?

În primul rând datorită raportului calitate-preț: Bulgaria oferă pachete All Inclusive complete, avantajoase pentru familii cu bugete fixe. În România, modelul hotelier lasă serviciile de masă la latitudinea restaurantelor independente, ridicând mult costul total al vacanței. Bulgaria are un procent uriaș de plaje premiate cu standardul internațional „Blue Flag” (steag albastru pentru curățenie). Sezonul este mai lung, iar apa și nisipul sunt percepute ca fiind mult mai bine întreținute. Poziționarea geografică ușor mai la sud oferă stațiunilor bulgărești temperaturi mai blânde la începutul lunii iunie și spre sfârșitul lunii septembrie, prelungind perioada în care hotelurile pot genera încasări.

România a finalizat un proiect masiv, istoric, de eroziune costieră și largire a plajelor (peste 1 miliard de euro din fonduri europene) în Mamaia, Eforie, Constanța, Olimp, ș.a. Deși plajele sunt acum uriașe din punct de vedere fizic, extinderea bruscă a creat inițial disconfort (distanță mare până la apă, nisip grunjos, adâncime bruscă a mării), generând dezbateri aprinse în rândul turiștilor. În schimb, la bulgari plajele au rămas la dimensiunile naturale, fiind istoric mai fine și cu o intrare mai lină în apă în stațiuni cheie, lucru care a facilitat păstrarea unei atmosfere intime de resort de vacanță, fără modificări radicale de peisaj.

Colegul Alin Burcea, președintele Asociației Naționale a Agențiilor de Turism și CEO al Paralela 45, unul dintre cei mai mari turoperatori de pe plan local, afirma că: turismul local înregistrează o scădere, iar cele mai afectate sunt litoralul (de cel puțin 20%), și stațiunile balneare. Unul dintre motive ține de scăderea nivelului de trai ca urmare a creșterii prețurilor, dar și a măsurilor de austeritate, creșterea TVA de la 9% la 11% în HoReCa, a costului

energiei etc. Turiștii străini care ajung în țara noastră descoperă o destinație care îi surprinde plăcut, însă numărul celor care vin este mult sub potențial, deoarece România nu este promovată suficient pe piețele externe.

Conform președintelui ANAT țara noastră este singura din Europa care atrage mai puțini turiști străini acum decât în perioada comunistă: „În 1980, România primea peste 3,4 milioane de turiști străini. Astăzi, după mai bine de trei decenii de democrație și integrare europeană, numărul abia depășește 2 milioane. Această scădere dramatică plasează România în urma multor țări vecine în ceea ce privește atragerea turiștilor. Albania, de exemplu, atrage acum de aproape 6 ori mai mulți turiști decât România. Ungaria, cu o populație mai mică, primește de 6 ori mai mulți vizitatori. Bulgaria, cu o ofertă similară, ne depășește de 3 ori. Turismul nu poate crește singur. Lumea nu vine în România doar pentru că avem munți, deltă și mănăstiri. Trebuie să ne dorim să fim pe hartă și să muncim pentru asta, trebuie să apărem în cataloage internaționale cu ofertele noastre, să avem un produs coerent cu care să ne prezentăm la târgurile internaționale”.

România are o problemă de promovare, nu de atractivitate, susține Alin Burcea: „*Acesta este paradoxul României: nu vine aproape nimeni pentru că nu știe ce găsește aici. Dar după ce ajung în România, după o săptămână sau două, foarte mulți turiști sunt încântați de ceea ce descoperă*”. Agențiile de turism încearcă să promoveze individual România, prin campanii proprii, inclusiv în mediul online, însă eforturile private nu pot înlocui o strategie națională. El consideră că România pierde turiști străini pentru că nu are o prezență suficient de puternică pe piețele externe și nu reușește să concureze cu alte destinații care investesc constant în promovare: „*Poți să dai două milioane de euro pentru promovarea României și să ai rezultate. Sunt țări care au bugete importante de promovare. Noi discutăm despre sume foarte mici pentru un domeniu care aduce bani la buget și susține sute de mii de locuri de muncă*”. În turism lucrează aproximativ 400.000 de oameni, iar industria generează venituri importante pentru stat prin taxe și impozite.

România ar putea dezvolta proiecte care să prelungească sezonul pe litoral: „*Am propus un proiect cu piscine cu apă marină, pentru ca litoralul să poată funcționa și în lunile mai și septembrie. Dacă mergi la mare, nu poți sta doar o oră pe plajă și apoi să pleci. Trebuie să existe alternative*” (Interviurile Adevarul).

Industria ospitalității s-a confruntat în ultimii ani cu o lipsă acută de personal. El susține că România trebuie să permită firmelor să aducă mai ușor personal atunci când nu găsesc angajați pe piața internă, pentru a nu bloca dezvoltarea unei industrii din cauza lipsei forței de muncă. O altă problemă care reiese din interviurile din ziarul Adevarul, este concurența

dintre hoteluri și apartamentele închiriate în regim hotelier. România trebuie să găsească o metodă simplă prin care aceste activități să fie declarate și fiscalizate, dând exemplul Spaniei, unde fiecare apartament turistic are un cod fiscal și poate fi urmărit mai ușor.

În opinia sa agențiile de turism trebuie protejate printr-un fond de garantare, pentru că România are încă o problemă nerezolvată în cazul falimentelor agențiilor de turism. El susține de mai mulți ani introducerea unui fond de garantare pentru turiști, după modele existente în alte state europene și că România ar trebui să creeze mecanisme de protecție pentru turiști în situații excepționale, inclusiv un fond pentru repatriere. Una dintre marile probleme ale turismului românesc este concentrarea excesivă a vacanțelor în lunile iulie și august. De asemenea, el consideră că România ar trebui să se concentreze mai mult pe nișe turistice unde are avantaje competitive: turism ecumenic, city-break, festivaluri sau turism balnear.

Bugetul național de promovare turistică este de doar 2 milioane de euro pe an, o sumă insuficientă pentru a concura pe piața internațională. ANAT identifică discontinuitatea ca o problemă majoră. Fiecare guvern schimbă structuri, strategii și priorități, ceea ce duce la o lipsă de coerență în promovarea României ca destinație turistică. În timp ce alte țări au creat agenții profesionale și au implementat modele de atragere a rutelor aeriene, România încă se luptă cu strategii pe termen scurt. Această situație are implicații economice semnificative. Turismul ar putea reprezenta peste 10% din PIB-ul României, generând investiții, locuri de muncă și dezvoltare regională. Pierderea potențialilor turiști înseamnă pierderi directe de miliarde de euro anual și zeci de mii de locuri de muncă potențiale în sectoare precum HoReCa, transport și cultură.

ANAT cere ca turismul de incoming să fie declarat prioritate economică. Asociația propune o strategie multianuală, un buget predictibil și mecanisme transparente pentru susținerea sectorului. De asemenea, se subliniază necesitatea unui parteneriat public-privat real și a profesionalizării în domeniu, în locul rotației politice. La întrebarea: Ce ar trebui să facem noi, românii, sau ca țară, România, pentru a aduce mai ales turiști din străinătate pe litoralul românesc?, Adrian Voican, vicepreședintele ANAT declara: „Ceva se întâmplă însă, pentru că românii, după ce au asaltat Bulgaria, Grecia a rămas una dintre favorite, europenii, vesticii, se îndreaptă acum mai nou spre Albania, Muntenegru. Modelul albanez e și modelul bulgăresc de acum 25 de ani. La nivel de guvern, dacă avem un minister al turismului dedicat, și nu al economiei întregi a României și al turismului, că n-are nimeni timp să se ocupe, să se întâlnească cu marii operatori din Europa, germani, că aceștia au adus banii, și turiștii, și avioanele de turiști și în Bulgaria, iar acum, când destinația e mai tocită și mai

uzată, descoperă un alt țarm, ce să zicem, Albania. Ei o ridică, vânzătorii, cei care au clienți în mână, nu țara în sine face mare lucru, decât deschide porțile pentru investitorii străini, ca ei să aducă milioane de turiști”.

Pentru a contracara scăderea numărului de turiști străini, hotelierii și asociațiile de promovare din România propun o serie de măsuri strategice urgente. Acestea vizează trecerea de la turismul clasic de masă la strategii digitale personalizate: digitalizare și campanii țintite (Performance Marketing); abandonarea promovării generale și concentrarea bugetelor pe regiuni specifice din Germania, Marea Britanie și țările vecine, care au conexiuni aeriene directe cu România (Targetare geografică); Micro-influenceri străini: invitarea unor creatori de conținut din nișa de travel pentru a demonta stereotipurile legate de serviciile de pe litoralul românesc; Campanii pe rețelele sociale: promovarea intensivă a clipurilor scurte (Reels/TikTok) axate pe viața de noapte din Mamaia sau pe peisajele sălbatice din sudul litoralului; Diversificarea ofertei și extinderea sezonului: crearea de oferte integrate pentru turismul de wellness, SPA și tratament balnear (în stațiuni precum Eforie Nord sau Mangalia) pentru a atrage turiști seniori din vestul Europei în lunile mai, iunie și septembrie; Corelarea pachetelor de cazare cu bilete la marile festivaluri (Neversea, Beach Please!), oferind transport gratuit de la aeroport direct la hotel; Turism cultural și gastronomic: promovarea excursiilor de o zi în Delta Dunării, la cramele din Dobrogea sau la cetățile antice (Histria, Tomis) pentru a crește durata medie a sejurului; Reduceri de tarife și politici flexibile de anulare; carduri de facilități locale: introducerea unui „City Card” pentru turiștii străini, care să ofere gratuitate la transportul public, intrări la muzee și reduceri la restaurantele partenere de pe litoral; Garanții extinse: permiterea anulărilor gratuite cu până la 24-48 de ore înainte de check-in pentru a concura cu flexibilitatea platformelor mari de rezervări (Booking/Airbnb); Pachete All-Inclusive reale: adaptarea conceptului de all-inclusive la standardele internaționale solicitate de agențiile de turism străine, incluzând băuturi premium și programe de animație în limbi de circulație

internațională; Infrastructură și conectivitate aeriană; Subvenționarea zborurilor charter: Presiuni din partea patronatelor asupra autorităților locale pentru a subvenționa companiile aeriene care aduc turiști direct pe Aeroportul Mihail Kogălniceanu (Constanța) sau pe Aeroportul Tulcea; Lobby pentru Schengen ș.a.

Hotelierii români nu pot accesa direct fonduri europene destinate exclusiv marketingului sau promovării individuale, deoarece normele europene interzic finanțarea nerambursabilă directă pentru publicitatea unei singure companii private, considerând-o ajutor de stat care distorsionează concurența. Din acest motiv, mecanismul prin care banii europeni ajung să promoveze litoralul se bazează pe rute indirecte, asocieri structurale și digitalizare internă.

Pe fondul limitării stricte ale liniilor de finanțare europene, patronatele hoteliere solicită statului alocarea de bugete substanțiale de la bugetul de stat dedicate exclusiv marketingului internațional, pentru a suplini restricțiile fondurilor UE și accelerarea acreditării de noi Organizații de Management al Destinației (OMD) pe litoral pentru a putea absorbi rapid restul de fonduri din PNRR destinate promovării.

Turismul ar trebui considerat o prioritate națională la noi și protejat ca atare.

România are, în acest moment, infrastructura hotelieră și de transport necesară pentru a primi de două ori mai mulți turiști străini decât primește acum. Pe termen scurt, perspectivele rămân însă sumbre, sectorul fiind dominat de o luptă pentru supraviețuire. Incertitudinea fiscală, în special legată de majorarea TVA în sectorul HoReCa, creșterea prețurilor la energie și combustibil, împiedică stabilirea tarifelor pentru anii următori și contractarea cu parteneri externi. Fără predictibilitate și politici publice de susținere, o creștere a numărului de turiști străini este improbabilă, iar țintele vehiculate în spațiul public, precum 10 milioane de vizitatori străini sau o contribuție a turismului de 10% la PIB, rămân obiective îndepărtate.

Bibliografie: Ziarul Adevarul